



DİVAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Ottoman Literature Studies

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK DERGİ

Sayı 29, İstanbul 2022, 1542-1613

ŞEYH GÂLİB'İN FARŞÇA ŞİİRLERİ

Ozan Yılmaz

Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (oyilmaz@sakarya.edu.tr); Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Bölümü, (ozan.yilmaz@manas.edu.kg) ORCID: 0000-0001-6375-2881 / **Prof.Dr., Sakarya University Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature; Kırgızistan-Türkiye Manas University, Faculty of Literature, Department of Turcology**

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 07.09.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 23.10.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

Yayın Sezonu: Güz

Atıf/Citation

Yılmaz, Ozan (2022), "Şeyh Gâlib'in Farsça Şiirleri", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 29, 1542-1613.

Yılmaz, Ozan (2022), "Şeyh Galib's Persian Poems", Journal of Ottoman Literature Studies, 29, 1542-1613.



*Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.*

Şeyh Gâlib'in Farsça Şiirleri

Özet

Klasik Türk şiirinin dili Türkçedir. Divan ve mesnevilerde Türkçe en güzel biçimde işlenmiş, Türkçenin söz hazinesi sayılabilecek şiirler yazılmıştır. Öte yandan Türk Edebiyatı'nın Farsça ile eskiden beri süregelen alışverişi klasik şairleri de etkilemiş, şairler Farsça şiir yazmaya da rağbet göstermiştir. Hemen her yüzyılda divan, tezkire ve mesnevi örneklerinde Farsça başlık, mısra, beyit ve şiir numunelerine rastlamak mümkündür. Hatta Fuzûlî, Muhibbi, Nef'î, Nâbî, Yenişehirli Avnî gibi şairler ayrı birer Farsça divan dahi tertip etmiştir. Birçok şair ise müstakil bir divan tertip etmek yerine Farsçaya olan ilgisini parça parça şiirler yazmak suretiyle göstermiş, böylece divanlarındaki Türkçe şiirler arasında Farsça şiirler de eklenmiştir. Bu şairlerden biri de Şeyh Gâlib'dir.

Şeyh Gâlib (ö. 1799) Klasik Türk şiirinin meşhur şairlerinden biridir. Mevlevi şeyhi olması, üslup sahibi bir şair olarak yenilikler getirmesi, Türk Edebiyatı'nda Hint üslubunu zirveye çıkarması gibi yönleriyle edebiyat tarihlerinde kıymet ve kabul gören bir isimdir. Şeyh Gâlib'in Türkçe divanında ve bazı şiir mecmualarında Farsça şiirleri de yer almaktadır. Mevlana hayranı olan şair hem geleneğin etkisi hem de Mevlâna'ya olan bağlılığını göstermek amacıyla Farsça şiirler kaleme almıştır. Genellikle gençken yazdığı Farsça şiirlerinin tamamını layıkıyla tercüme edip anlamak, onun edebî kimliğini ayrıntılı biçimde tespit etmek açısından önemlidir. Bilhassa Hint üslubu etkisiyle yazdığı bu şiirlerde türlü hayaller kurmuş, kendine has üslubuyla birçok mana yakalamıştır. Bu Farsça şiirler, Şeyh Gâlib'in poetikasına katkı sağlayıcı mahiyettedir.

Bu makalede Şeyh Gâlib'in divanında yer alan kaside, kıta, gazel, musammat, nazm, rubai, müfred, matla, ferd gibi nazım şekilleriyle yazılmış toplamda 87 (seksen yedi) parça Farsça şiirin Türkçeye çevirisi yapılacak, bu şiirlerden hareketle Şeyh Gâlib'in edebî kişiliğine dair tespitlerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Klasik Türk şiiri, Şeyh Gâlib, Farsça, Hint üslubu, Şevket-i Buhârî.*

Şeyh Galib's Persian Poems

Abstract

The language of classical Turkish poetry is Turkish. In divan and mathnawis, Turkish poems were written in the best way, which can be considered as the vocabulary of Turkish. On the other hand, the long-standing exchange of Turkish literature with Persian has also influenced classical poets, and poets have also sought to write poetry in Persian. It is possible to come across examples of Persian titles, lines, couplets and poems in divan, tezkire and masnavi samples in almost every century. Poets such as Fuzûlî, Muhibbi, Nef'î, Nâbî, and Yenişehirli Avnî collected their poems in Persian divans. Many poets, on the other hand, showed their interest in Persian by writing piecemeal poems instead of creating another divan, so they added Persian poems to the Turkish poems in their divan. One of these poets is Şeyh Galib.

Şeyh Galib (d. 1799) is one of the famous poets of Classical Turkish poetry. He is a valuable and accepted name in the history of literature with his aspects such as being a Mevlevi sheik, bringing innovations as a poet with style, and bringing the Indian style to the top of Turkish Literature. There are also Persian poems in Şeyh Galib's Turkish divan and some poetry journals (macmuas). The poet, who is a fan of Mevlana, wrote Persian poems to show both the influence of the tradition and his devotion to Mevlana. It is essential to correctly translate and understand his Persian poems, which he usually wrote when he was young, to determine his literary identity in detail. Especially in these poems, which he wrote with the influence of the Indian style, he had various dreams and captured many meanings with his unique style. These Persian poems contribute to understanding Şeyh Galib's poetics.

In this article, a total of 87 (eighty-seven) pieces of Persian poems written in verse forms such as qasida, kıta, ghazal, musammat, nazm, rubai, müfred, matla, ferd in Şeyh Galib's divan will be translated into Turkish. After, based on these poems, will be made determinations about the literary personality of Şeyh Galib.

Keywords: *Classical Turkish poetry, Şeyh Galib, Persian, Indian style, Şevket-i Buhari.*

Giriş*

Ucu açık bir tespit olmakla birlikte, Türk Edebiyatı'nda Farsça şiir söyleyen 800 kadar şair vardır (Değirmençay 2013: 30). Osmanlı döneminde klasik Türk şiiri Türkçenin en güzel örneklerini vermiş, bununla birlikte Türkçe şiir yazan şairler Farsça şiir söylemeyi de marifet saymıştır. Bunlardan bazıları divan, divançe oluşturacak kadar Farsça şiir yazmış, bazıları ise bir mısra yahut bir beyitle yetinerek bu dile olan ilgisini göstermiştir. Osmanlı dönemi şairlerinden Şeyh Gâlib (ö. 1799) müstakil bir Farsça divan yahut divançe tertip etmese de Türkçe divanında seksen yedi parça Farsça şiir kaleme almıştır.

Klasik Türk şiirinin zirve şairlerinden olan Şeyh Gâlib, 1757'de İstanbul'da Yenikapı Mevlevihanesi yakınlarındaki bir evde dünyaya geldi. Asıl adı Es'ad'dır. İlk eğitimini babasından alan Es'ad, Galata Mevlevihanesi şeyhlerinden Hüseyin Efendi'den istifade etti. Hamdi Efendi'den Arapça, Hoca Neş'et'ten de Farsça öğrendi. Divan-ı Hümayun kaleminde bir müddet çalıştıktan sonra ailesinin pek uygun görmemesine rağmen Konya'ya gidip Mevlâna Dergâhı'nda çileye girdi. Babasının ısrarı üzerine İstanbul'a dönüp çilesini Yenikapı Mevlevihanesi'nde tamamladı. 1791 yılında Galata Mevlevihanesi şeyhi oldu. Bu vesileyle III. Selim ile olan samimiyetini ilerletti. 1799 yılında vefat etti. Şiirlerinde Es'ad ve Gâlib mahlasını kullandı (Kalkışım 2010: 54-55).

Şeyh Gâlib, klasik şiirde Hint üslubu denince akla ilk gelen şairler arasındadır. Mevleviliğin getirdiği bir eğilimle Farsçaya bir hayli ilgisi olan şair, bu ilgisini Farsça divanlar okumanın yanı sıra Farsça şiirler yazarak da göstermiştir. Vakanüvis Nuri Efendi ve Ahmed Cevdet Paşa, Allah vergisi bir yeteneğe sahip Gâlib'in henüz küçük yaşta ilim öğrenmeye gayret ettikten sonra kısa sürede öğrencilikten hocalığa ilerleyip Arapça ve Farsçada akranlarına üstün geldiğini ifade etmişlerdir (Yüksel 1980: 5-6). Hatta Farsça eğitimine babasının yönlendirmesiyle Muğlalı Şâhidî İbrahim Dede'nin (ö. 1550) kaleme aldığı Farsça-Türkçe manzum bir lügat olan *Tuhfe-i Şâhidî*'yi ezberleyerek başlamış; Hamdî, Hoca Neş'et ve Galata Mevlevihanesi şeyhi Aşçıbaşı Hüseyin Efendi'den feyiz almıştır (Yüksel 1980: 6-7).

Hint üslubunu benimseyen şairin Türkçe şiirlerindeki "manayı gizleme" anlayışı Farsça şiirlerinde de açıkça görülmektedir. İran Edebiyatı'ndan Hâfız-ı Şîrâzî (ö. 1390), Tâlib-i Âmulî (ö. 1627?), Kelîm-i Hemedânî (ö. 1651), Sâib-i Tebrîzî (ö. 1676) ve Şevket-i Buhârî (ö. 1700) gibi şairleri örnek aldığı için derin hayaller içeren, anlaşılması zor beyitler kaleme almıştır. Farsça şiirlerinde bu şairlere nazireler yazmış, onları doğrudan anarak etkilendiğini açıkça belirtmiştir. Özellikle Buharalı bir Türk olan Şevket-i Buhârî'yi çok beğenen Gâlib, onun girift hayaller ve özgün mecazlar içeren tarzından sıkça yararlanmış, kaynaklar tarafından "Şevket-i Rûm (Anadolu'nun Şevket'i)" unvanıyla adlandırılmıştır (Yüksel 1980: 9). Kendisinin de dile getirdiği üzere Şevket'te en güzel ifadesini bulan Hint üslubu söyleyişini Türk edebiyatında en yüksek düzeyde kullanan şair olmuştur (Horata 2007: 2, 485).

Şeyh Gâlib'in Farsça şiirlerinin büyük kısmı Türkçe divanında yer almakla birlikte bazıları da şiir mecmualarında kayıtlıdır. Bu şiirler 1 kaside, 8 kıt'a (biri tarih kıtası), 1 mesnevi, 1 müseddes, 1 tahmis, 37 gazel, 4 nazm, 8 rubai, 25 ebyât-ı müteferrika (matla, müfred) ve 1 ferdden oluşmaktadır. Kaside, Şeyhülislâm Esad Efendizâde Şerîf Efendi'ye (ö. 1790) sunulmuştur. Tarih kıtası, Aşçıbaşı Hüseyin Dede'nin Galata Mevlevihanesi şeyhi olmasına dairdir. İki kıta Râşid Efendi tarafından kendisine hediye edilen bir sandukayla ilgili duygu ve düşüncelerini yansıtır. Beş kıta, nazmlarla beraberdir. Mesnevi, Selîm adındaki üç ambarlı geminin suya indirilmesine tarihtir. Gazelleri Hint üslubunun uçsuz bucaksız hayal dünyasını

* Akademik çalışmalarımı "Üstün Başarılı Genç Bilim İnsanı Programı (GEBİP-2019)" kapsamında destekleyen Türkiye Bilimler Akademisi'ne (TÜBA) teşekkür ederim.

yansıtan esaslı örnekler olup bazıları naziredir. Bu nazireleri Şevket-i Buhârî¹ (6 gazel), Kelîm-i Hemedânî² (2 gazel), Sâib-i Tebrîzî³ (1 gazel), Muhteşem-i Kâşânî⁴ (1 gazel) ve Reisülküttâb Mehmed Ârif Efendi'yedir (1 gazel).⁵ Bu nazireler tablo hâlinde şöyledir:

Şevket-i Buhârî	حسن چون آرد به موج ناز بحر نور را گوهر غلطان کند بی تابى دل طور را {Güzellik nur denizine naz dalgası getirince gönlün bitaplığı Tur'u yuvarlak bir inci yapar.}	Şeyh Gâlib	چون کلیم عشق گرداند دل پرزور را می کند سرگشتگی سنگ فلاخن طور را {Aşk Musası meşakkat içindeki gönlü dolaşınca sapan taşı Tur Dağı'nın başını döndürür.}
Şevket-i Buhârî	طینت من مشت گل داند سرشت شعله را خاک من چون آب خواند سرنوشت شعله را {Benim tıynetim alev mayasını bir avuç gül bilir. Benim toprağım, alevin alın yazısını su gibi okur.}	Şeyh Gâlib	آه من از برف پندارد سرشت شعله را اشک من چون آب خواند سرنوشت شعله را {Benim âhım, alevin mayasını kardan zanneder. Benim gözyaşım alevin alın yazısını su gibi okur.}
Şevket-i Buhârî	نگه از دیدن آن چشم سیه مژگان است چون سیه گشت رگ تار نگه مژگان است {Bakış o kara gözü görmekten kirpik olur. Bakış ipinin damarı siyahlaşınca kirpik olur.}	Şeyh Gâlib	مد نظاره ام از بخت سیه مژگان است گشت کوتاه چو رگ تار نگه مژگان است {Uzun uzun bakışım, siyah kirpikli talih yüzündendir. Bakış ipinin damarı kısılcınca kirpik olur.}
Şevket-i Buhârî	پایم ز آهن و ره اندیشه شیشه است نظاره کن که فرش ره تیشه شیشه است {Ayağım demirden ve düşünce yolu şişedir. Bak, kazma yolunun yaygısı şişedir.}	Şeyh Gâlib	ما گوهریم چرخ ستم پیشه شیشه است اشک آتشیست و سبزه این پیشه شیشه است {Biz inciyiz, zalim felek şişedir. Gözyaşı bir ateş, bu ormanın yeşilliği de şişedir.}
	شعله ام از آب شمشیرش هوا شد صاف شد		رنگ گل‌های هوس بوی فنا شد صاف شد

1 Şevket-i Buhârî: Türk asıllı şair. Buhara'da doğdu. Herat ve Irak'ta bulundu. Herat'ta Horasan valisi Şamlu ve vezir Râkım-ı Meşhedî'nin himayesinde kasideler yazdı. 1700 yılında İsfahan'da vefat etti. Şiirleriyle başta Şeyh Gâlib olmak üzere Arpaeminizâde Sâmi ve Koca Râgıb Paşa gibi divan şairlerini etkiledi (Şafak 2019: 557-558).

2 Kelîm-i Hemedânî: İranlı şair. Hemedan'da doğdu. Uzun süre Kâşân'da kaldığı için "Kâşânî" nispetiyle de tanınır. Kâşân, Şiraz, Bîcâpûr, Irak ve Hindistan'da bulundu. Babürlü hükümdarı Şah Cihan döneminde kendisine meliküşşuara unvanı verildi. 1651'de Keşmir'de öldü. Farsça divanı ve Pâdşâhnâme adlı eseri vardır (İbrâhîmi 2022: 212).

3 Sâib-i Tebrîzî: Aslen Türk olan şairin ismi Ali'dir. Hint üslubunun öncülerinden olan Sâib, Safevi Devleti'nin en parlak döneminde yaşayıp Tebriz, İsfahan, Herat, Kabil gibi şehirlerin ardından yaklaşık üç yıl kadar Hindistan'da bulundu. Şah II. Abbas döneminde meliküşşuara unvanını aldı. 1676'da vefat etti. Farsça divanında Türkçe gazelleri de bulunan şairin Mahmûd u Ayâz adlı mesnevisi edebiyat mahfillerinde şöhret kazanmıştır (Sadıkoğlu 2008: 541-542).

4 Muhteşem-i Kâşî/Kâşânî: İran Edebiyatı'nın 16. yüzyılda yetiştirdiği büyük şairlerden Kemâluddîn Ali b. Ahmed-i Kâşânî. Kâşân'da doğduğu için Kâşî ya da Kâşânî nispetiyle anılır. Özellikle Kerbela vak'ası ile ilgili yazdığı ünlü mersiye, birçok şair için çığır açıcı olmuş ve kendisine "Şemsüşşuarâ (Şairlerin Güneşi)" unvanı kazandırmıştır. Kaside, tarih ve muamma vadilerinde de önemli bir isim olan Muhteşem, 1588 yılında yine Kâşân'da vefat etmiştir (Kurtuluş 2020: 77-78).

5 Reisülküttâb Mehmed Ârif Efendi: Divan şairi ve reisülküttap. Kastamonu'da doğdu. Çeşitli devlet görevlerinden sonra 1807'de reisülküttap olarak atandı. 1813'te İstanbul'da vefat etti. Türkçe divanında Farsça şiirleri de vardır (Saraç 2016: 744-745).

Şevket-i Buhârî	رنگ خون من به دست او حنا شد صاف شد {Alevim onun kılıcının suyuyla hava olup saflaştı. Kanımın rengi onun eline kına olup saflaştı.}	Şeyh Gâlib	شبنم از بی تابع حیرت هوا شد صاف شد {Heves güllerinin rengi fanilik kokusu olup saflaştı. Şebnem hayret bitaplığı yüzünden hava olup saflaştı.}
Sâib-i Tebrîzî	صفای ساعدت نبلی شمارد دست موسی را بناگوش تو سازد تازه ایمان تجلی را {Kolunun saflığı, Hz. Musa'nın beyaz elini çivit rengi sayar. Senin kulak tozun, tecellinin imanını tazeler.}	Şeyh Gâlib	فروزد لن ترانی آتش گرمی موسی را چراغ طور خندد آتش برق تجلی را {“Sen beni göremezsin” hitabı Hz. Musa'nın şevk ateşini yakar. Tur'un kandili, tecelli yıldırımının ateşine güler.}
Kelîm-i Hemedânî	دیده را کردی سفید از انتظار ما مپرس صبح ما را دیدی از شبهای تار ما مپرس {Gözümüze ak düşürdün, bekleyişimizi sorma! Sabahımızı gördün, karanlık gecelemizi sorma!}	Şeyh Gâlib	اشک ما را دیده ای جسم نزار ما مپرس غرق طوفانیم از شمع مزار ما مپرس {Gözyaşımızı görmüşsün, bizim çelimsiz bedenimizi sorma! Tufana boğulmuşuz, mezar mumumuzu sorma!}
Kelîm-i Hemedânî	نه همین می رمد آن نو گل خندان از من می کشد خار درین بادیه دامان از من {Bu bozkırda benden ürken sadece o yeni açmış gül değil. Diken de benden el etek çekiyor.}	Şeyh Gâlib	وا کشید آن گل نوخاسته دامان از من از تو دست ای دل صدچاک گریبان از من {O yeni açmış gül benden el etek çekti. Ey yüz parça olmuş gönül! El senden yaka benden.}
Muhteşem-i Kâşî	مردم و بر دل من باز غم یار هنوز جان سبک رفت و من از عشق گران بار هنوز {Öldüm ve yine de gönümde hâlâ sevgilinin gamı var. Can çabucak gitti ve ben hâlâ aşkın ağır yükünü taşıyorum.}	Şeyh Gâlib	جان سفر کرده و دل واله دیدار هنوز خانه خالی شد و آیین به دیوار هنوز {Can yolculuğa çıkmış ve gönül hâlâ güzel yüze hayran. Ev boşalmış ve hâlâ duvarda ayna var.}
Reisülküttâb Mehmed Ârif	نیاید در حرم بوی ریا از شرع آدابم به عطر می فروزان می شود قندیل محرابم {Harem'de adabımızın şeriatinden ikiyüzlülük kokusu gelmez. Mihrabımın kandili şarap kokusuyla aydınlanır.}	Şeyh Gâlib	ازان بلبان خواندم دم گلبنگ آدابم ز رنگ گل فروزان می شود قندیل محرابم {Adap gülbangımın nağmesini / demini bülbüller için okudum. Mihrabımın kandili gül rengiyle aydınlanır.}

Şeyh Gâlib, Farsça şiirlerinde şairlik yeteneğini öne çıkarıcı ifadeler kullanmış, bazı şiirlerinde hangi şairden etkilendiğini bizzat belirtmiştir. Farsça kasidesinde Hâfız, Sâib ve Şevket'in isimlerini doğrudan anmış, onlardan etkilenmekle birlikte bu üç şairin kendi şairlik becerisi yanında âciz kalacağını söyleyerek şiirdeki maharetine dikkat çekmiştir:

کلکم به بزم چون غزل عاشقانه گفت

از سوز رشک خاطر حافظ فگار کرد

{Kalemim mecliste âşıkâne gazel söyleyince Şirazlı Hâfız'ın hatırı kıskançlık ateşiyle yanıp kavrulur.}

در عیب او چو سرمهٔ دقت کشیده ام

صائب متاع خویش به دیگر دیار کرد

{Tebrizli Sâib'in ayıbına dair dikkat sürmesi çekince (onun eksikliğini gözler önüne serince) o da kendi malını başka bir diyara taşıdı.}

فکرم چو تنگنای خیالات واگشود

شوکت ز عجز خویش مرا افتقار کرد

{Düşüncem hayal hapishanelerinden çıkınca Buharalı Şevket de âcizliği yüzünden bana el açtı.}

Gâlib'in etkilendiği şairler arasında Hâfız ve Şevket'in müstesna bir yeri vardır. Hâfız'ın rindane söyleyişi ve Şevket'in uçsuz bucaksız hayalleri Gâlib'e ilham kaynağı olmuştur. Nitekim şiirlerindeki Hâfız etkisini,

فکر تو شراب صاف شیراز

غالب تو عجب زین زمینی

{Ey Gâlib! Düşüncen, Şiraz'ın saf şarabyken senin bu topraklarda olman ilginç.}

beytiyle vurgulayan Gâlib, Şevket'in Türkistan'da yaptığını Anadolu topraklarında yapsa da anlaşılammaktan yakınmıştır:

شوکت که دم از خیال در طوران زد

موج هنرش غوطه به هندوستان زد

کشتی سخن به خشکی بی مغزان

در روم کنون غالب سرگردان زد

{Turan'da hayalden dem vuran Şevket-i Buhârî'nin hüner dalgası Hindistan sahillerine ulaştı. Bugün de Anadolu'da başı dönmüş/âşık Gâlib'in söz gemisi idraksizler karasına vurdu.}

Buna rağmen şiirleri büyük takdir toplamış, okuyan herkes övgü dolu ifadeler kullanmıştır:

یافت شعرم تا ز دست حرفگیران انتخاب

هر که انگشتی نهاد غالب پی تحسین شود

{Şiirim laf atıcıların/eleştirmenlerin eliyle seçildiğinden beri her kim parmak koyarsa bunu övmek amacıyla yapar.}

Şeyh Gâlib'in Türkçe şiirlerinde olduğu gibi Farsça şiirlerinde de Hint üslubuna ait alışılmamış bağdaştırmalar kurma, soyut-somut ilişkisine yer verme, zıtlıklardan yararlanma ve manayı gizleme anlayışı görülür. Mesela aşağıdaki örneklerde şîşe-i hâne-i endîşe, türbet-i fânûs, mutrib-i hayret ve per-i müjgân-ı Hızr gibi alışılmamış bağdaştırmalara rastlanır:

یا رب مباد تربت فانوس بی فروغ

شمعست عشق و خانهٔ اندیشه شیشه است

{Ya Rabbi! Aşk mum, düşüncenin hanesi de şîşedir. Fanus türbesi ışıksız kalmasın.}

از پر مژگان خضر آرد پر مضراب ساز

مطرب حیرت به بزمی که ره دل می زند

{Hayret çalgıcısı bir mecliste gönül usulü çaldığında saz tezenesinin perini Hz. Hızır'ın kirpik telinden getirir.}

Bir başka beytinde geçen “reng-i gülhâ-yı heves” terkibi, soyut-somut birlikteliğinin bir örneğidir:

رنگ گلهای هوس بوی فنا شد صاف شد

شبم از بی تابئ حیرت هوا شد صاف شد

{Heves güllerinin rengi fanilik kokusu olup saflaştı. Şebnem hayret bitaplığı yüzünden hava olup saflaştı.}

Gâlib aşağıdaki örneklerde ise girye-handân, zühd-mestî, âb-şu’le gibi zıt kavramları bir araya getirir:

هیچ کس را اینچنین دیوانگی مشهود نیست

گریه بر من می کند خلقی و خندانم هنوز

{Hiç kimse böylesi bir çılgınlık görmedi. Halk bana ağlıyor, bense hâlâ gülüyorum.}

به بزم کشت زهد خشک برق خرمن مستی

چو یاقوتم که موج شعله دارد عالم آبم

{Sarhoşluk harmanının yıldırımını, meclisime kuru sofuluk ekti. Yakut gibiyim, şaraplı eğlencemin alevden dalgası var.}

Şeyh Gâlib şiirinin önemli unsurlarından ateş imajı, Farsça şiirlerine de hâkimdir. Birçok beytinde ateşle ilgili unsurlara yer veren şair, kırmızılık çağrışımlarını Farsça şiirlerine de taşımıştır. Aşağıdaki beyit, şairin Türkçe şiirlerinden de tanıdığımız bu anlayışına bir örnektir:

آه من از برف پندارد سرشت شعله را

اشک من چون آب خواند سرنوشت شعله را

{Benim ahım, alevin mayasını kardan zanneder. Benim gözyaşım alevin alın yazısını su gibi okur.}

Şeyh Gâlib, Farsça şiirlerinde Mevlevilikle ilgili unsurları da kullanmıştır. Aşağıdaki örneklerde geçen Monlâ-yı Rûm, Şems, semâ’ ve ney kelimeleri, şairin Mevlevilik anlayışının bir yansımasıdır:

قطع امید نظر از شمس کردن نارواست

می کشد تار شعاع او دل مهجور را

{Şems’in nazarından ümit kesmek yersizdir. Onun (güneş) nurlarının ipi, ayrı kalmış gönlü çekecektir.}

از سماع مولوی غالب که پردازد غزل

زهره در رقص آید و دف و جلاجل می زند

{Gâlib, Mevlevi semâsıyla gazel söyleyince Zühre raksa gelip def ve zil çalar.}

دارم امید ز فیض حضرت منلای روم

دیده دوز همت آن شاه شاهانم هنوز

{Mevlâna hazretlerinin feyzinden umutluyum. Hâlâ o padişahlar padişahının yardımına göz dikmedeyim.}

تا نپندارند کاز فیض نفس کلکم تهیست

نی حکایت ساز اسرارست بعد از خامشی

{Kalemim nefes feyzinden mahrum sanılmasın. Ney, sırları sustuktan sonra anlatır.}

Şeyh Gâlib'in Farsça şiirleri⁶ ve bu şiirlerin Türkçeye tercümesi

1 (KASİDE)

Kable'l-İkrâr Şeyhülislâm Es'ad Efendizâde Şerif Efendi Hazretlerine Verilen Kasîde-i Fârsiyyedir

mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün

دولت که آرزو به دو عالم نثار کرد

اول سخن ز موهبت کردگار کرد

[Devlet ki ârzû be-dü 'âlem nisâr kerd
Evvel sühan zi-mevhibet-i Kirdgâr kerd]

{İki âleme arzu saçan talih, ilk olarak Tanrı'nın bağışından söz açtı.}

دیگر عروس نظم که قدر بلند یافت

از فیض جود جوهر خود آبدار کرد

[Dîger 'arûs-ı nazm ki kadr-i bülend yâft
Ez-feyz-i cûd-ı cevher-i hod âbdâr kerd]

{Ayrıca epey kıymet bulan şiir gelinini, kendi cevherinin cömert feyziyle suladı.}

آن تشنه دل که از کرم حق خیر نداشت

در یأس موج قلزم حسرت شمار کرد

[Ân teşne-dil ki ez-kerem-i Hak haber ne-dâşt
Der-ye's mevc-i kulzüm-i hasret şumâr kerd]

{Tanrı'nın cömertliğinden haberi olmayan gönlü susamış kişi, hasret okyanusunun dalgalarını karamsarca saydı.}

لیکن لطیفه ایست هویدا که فضل او

دنیا و دین به یارئ او پایدار کرد

[Lîkin latîfe'îst hüveydâ ki fazl-ı û
Dünyâ vü dîn be-yârî-i û pâydâr kerd]

{Lâkin fazileti ve yardımını dünya ve dîn için sonsuz kılması apaçık bir güzelliştir.}

دامان دین به دست ادانی نمی رسد

کس پشه را نگفت که عنقا شکار کرد

[Dâmân-ı dîn be-dest-i edânî nemî-resed
Kes peşşerâ ne-güft ki 'ankâ şikâr kerd]

{Dinin eteği alçakların eline geçmez. Sivrisineğin anka avladığını söyleyen kimse yoktur.}

سامع که حق شناس نباشد سخن بلاست

از بس کلام حق مرا شرمسار کرد

[Sâmi' ki hak-şinâs ne-bâşed sühan belâst
Ez-bes kelâm-ı hak ki merâ şermsâr kerd]

{Dinleyen, doğruyu tanımıyorsa söz belanın ta kendisidir. Nice doğru söz beni utandırmıştır.}

6 Farsça şiirlerin metni için şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Dîvân, SK Hâlet Efendi 657; Divan, SK Hâlet Efendi 658; (Yüksel 1980: 160-161), (Kalkışım 1992: 576-583), (Gürer 1993: 710-767).

گردون که چون به کور و کر دون مائلست

رخسار ماه و خور ازین روی خوار کرد

[Gerdûn ki çün be-kûr u ker-i dûn mâ'ilest
Ruhsâr-ı mâh u hur ez-în rûy hâr kerd]

{Felek, adi kör ve sağıra meyilli olduğu için ay ve güneşin yüzünü değersiz kıldı.}

هر گه خجل ز بخت سیهکار نیستم

طبعم صفا ز نور ازل مستعار کرد

[Her geh hacil zi-baht-ı siyehkâr nîstem
Tab'em safâ zi-nûr-ı ezel müste'âr kerd]

{Kara bahtım yüzünden asla utanmam. Yaradılışım, saflığımı ezel nurundan ödünç almıştır.}

اندوه چرخ در دل من پایدار نیست

هر چند او ستیزه به من پایدار کرد

[Endûh-ı çarh der-dil-i men pâ-y-dâr nîst
Her çend û sitîze be-men pâ-y-dâr kerd]

{Felek benimle bitmez bir çekişmeye girse de feleğin getirdiği gam gönlümde sonsuza dek kalacak değil.}

طبع مرا ز سستی طالع گریز نیست

آینه سینه چاک کجا از غبار کرد

[Tab'-ı merâ zi-süstî-i tâli' girîz nîst
Âyîne sîne-çâk kücâ ez-gubâr kerd]

{Benim yaradılışım talihin gevşekliğinden kaçacak değil. Aynanın toz yüzünden yaka silktiği nerde görülmüş!}

کلکم به بزم چون غزل عاشقانه گفت

از سوز رشک خاطر حافظ فگار کرد

[Kilkem be-bezm çün gazel-i 'âşıkâne güft
Ez-sûz-ı reşk hâtır-ı Hâfiz figâr kerd]

{Kalemim mecliste âşıkâne gazel söyleyince Şirazlı Hâfiz'in hatırı kıskançlık ateşiyle yanıp kavrulur.}

در عیب او چو سرمه دقت کشیده ام

صائب متاع خویش به دیگر دیار کرد

[Der-'ayb-ı û çü sürme-i dikkat keşîde'em
Sâ'ib metâ'-ı hîş be-dîger diyâr kerd]

{Tebrizli Sâib'in aybına dair dikkat sürmesi çekince (onun eksikliğini gözler önüne serince) o da kendi malını başka bir diyara taşıdı.}

فکرم چو تنگنای خیالات واگشود

شوکت ز عجز خویش مرا افتقار کرد

[Fikrem çü tengnâ-yı hayâlât vâ-güşûd
Şevket zi-'acz-i hîş merâ iftikâr kerd]

{Düşüncem hayal hâpishanelerinden çıkınca Buharalı Şevket de âcizlikle bana el açtı.}

دارم امید از اثر عون کردگار

با خصم آن کند که مرا روزگار کرد

[Dârem ümîd ez-eser-i 'avn-i Kirdgâr
Bâ-hasmem ân küned ki merâ rûzgâr kerd]

{Tanrı'nın yardımıyla, feleğin bana yaptığını hasmıma da yapmasını umuyorum.}

در مدح عاجزانه چنین می کنم سرود

آن سده را که چرخ به لطف استوار کرد

[Der-medh-i 'âcizâne çünîn mî-künem sürûd
Ân südderâ ki çarh be-lutf üstüvâr kerd]

{Feleğin lütufla sağlam kıldığı o eşikte (süddede) âcizane övgüyle böylece şiir söylüyorum.}

وه وه غلط بگفتم ازین چرخ دون نیست

آن سدره را که شرع خدا نامدار کرد

[Veh veh galat bi-güftem ezîn çarh-ı dûn nîst
Ân sidrerâ ki şer'-i Hudâ nâm-dâr kerd]

{Aman aman, bu alçak felek yüzünden yanlış söyledim, öyle değil. İlahî şeriatın namlı kıldığı o sidrede (südde değil sidre)...}

از اتساع مشرب الطاف داوری

خواهم به مطلعی دگرش اعتذار کرد

[Ez-ittisâ'-ı meşreb-i eltâf-ı dâverî
Hâhem be-matla'î digereş i'tizâr kerd]

{Efendim'in lütuflarla dolu meşrebinin verdiği rahatlık sayesinde başka bir matla sunacağım.}

روزی که عدل او ز ستم توبه کار کرد

گردون قسم به این در دولت مدار کرد

[Rûzî ki 'adl-i û zi-sitem tevbekâr kerd
Gerdûn kasem be-în der-i devlet-medâr kerd]

{Onun adaletinin zulme tövbe ettirdiği gün, felek de (zulüm yapmayacağına dair) bu devlet kaynağı olan kapının üstüne yemin etti.}

خلقش چو روضه ایست گلهای او فلک

یکپاره از خمیره اول بهار کرد

[Hulkeş çü ravza'îst ki gülhâ-yı û felek
Yek-pâre ez-hamîre-i evvel bahâr kerd]

{Onun ahlakı bir bahçedir, felek de onun güllerinin tamamını ilkbahar tohumundan yapmıştır.}

فکرش چو چشمه ایست که جویبار او خدا

از کعبه فیوض ازل آشکار کرد

[Fikreş çü çeşme'îst ki cûbâr-ı û Hudâ
Ez-Ka'be-i füyûz-ı ezel âşikâr kerd]

{Onun düşüncesi, Tanrı tarafından kaynağı ezel feyizlerinin Kâbe'sinden çıkarılan bir pınardır.}

نطقش که زنده گشت ازو روح عیسوی

بس استخوان مرده که دندان یار کرد

[Nutkeş ki zinde geşt ez-û rûh-ı ‘İsevî
Bes üstühân-ı mürde ki dendân yâr kerd]

{Hz. İsa'nın ruhunu (dahî) diriltici konuşma gücüyle nice çürümüş kemiği tekrar canlandırdı.}

رأیش چو مشعلی به شب تار غم فروخت

خورشید و ماه در پس کمتر شرار کرد

Re'yeş çü meş'alî be-şeb-i târ-ı gam fûrûht
Hurşîd ü mâh der-pes-i kemter şerâr kerd

{Düşünce gücünü gamın karanlık gecesinde meşale gibi parlatınca güneş ve ayı onun en sönük kıvılcımının ardına koydu.}

ابن حجر شجر بود از باغ فضل او

آن دم که خامه را رگ ابر بهار کرد

[İbn-i Hacer şecer büved ez-bâg-ı fazl-ı û
Ân dem ki hâmerâ reg-i ebr-i bahâr kerd]

{Kalemini bahar bulutuna damar yaptığı an, İbn Hacer el-Askalanî onun fazileti bahçesindeki bir ağaç oluverir.}

اجداد او ز مجد رسیدند تا به عرش

با علمشان که لوح و قلم افتخار کرد

[Ecdâd-ı û zi-mecd resîdend tâ be-'Arş
Bâ-'ilmeşân ki levh ü kalem iftihâr kerd]

{İlimleriyle levh ve kalemin övündüğü ataları, cömertlik ve büyüklük bakımından Arş'a kadar yükseldi.}

با وی عداوتیست هویدا به سیم و زر

سیماب را قرار نماند و فرار کرد

[Bâ-vey 'adâvetîst hüveydâ be-sîm ü zer
Sîm-âbrâ karâr ne-mând u firâr kerd]

{Gümüş ve altınla birlikte ona karşı apaçık bir düşmanlık besleyen cıva, daha fazla yerinde duramayınca kaçtı gitti.}

دانی که کیست با همه این وصف بی دروغ

اخلاق او ز نسبت اشعار عار کرد

[Dânî ki kîst bâ-heme în vâsf-ı bî-dürûg
Ahlâk-ı û zi-nisbet-i eş'âr âr kerd]

{Bütün bu yalansız dolansız vasıflarla nitelediğim, ahlakının şiirle haşır neşir edilmesi utanç olan memduhum kimdir bilir misin?}

سید شریف دور زمان مفتی جهان

ناید ز هر قلم که نوالش شمار کرد

[Seyyid Şerîf-i devr-i zamân müftî-i cihân
Nâyed zi-her kalem ki nevâleş şumâr kerd]

{Dünyanın müftüsü, zamanın Seyyid Şerîf'idir. Onun bağışını saymanın üstesinden öyle her kalem gelemmez.}

غالب گرش مدیحہ نا پختہ گفت گفت

احسان بی سؤال مرا بی قرار کرد

[Gâlib gereş medîha-i nâ-puhte güft güft
İhsân-ı bî-su'âl merâ bî-karâr kerd]

{Ey Gâlib! Onun için henüz olgunlaşmamış sözle övgü söyleyişim, hesapsız bağışı sebebiyle yerimde duramayışımdandır.}

ای مقتدای شاه و گدا سایه خدا

ایزد به هر کمال ترا کامکار کرد

[Ey muktedâ-yı şâh u gedâ sâye-i Hudâ
Îzid be-her kemâl türâ kâmkâr kerd]

{Ey padişahın da dilencinin de uyduğu, Tanrı'nın gölgesi! Tanrı seni her türlü olgunlukta muradına erdirmiştir.}

صد ره جلال و جاه تو بالاترست ازان

کاش خامه بر صحیفه معنی نگار کرد

[Sad reh celâl ü câh-ı tû bâlâterest ez-ân
K'eş hâme ber-sahîfe-i ma'nî nigâr kerd]

{Senin makam ve saygınlığın, kalemın mana sayfasına yazdığından yüz kat daha fazladır.}

رخسار آفتاب به صیقل چه حاجت است

آيينه را رواست بدین گونه کار کرد

[Ruhsâr-ı âfîtâb be-saykal çi hâcetest
Âyînerâ revâst bedîn gûne kâr kerd]

{Güneşin yüzü cilaya ihtiyaç duyar mı hiç! Böyle bir iş aynaya yapılsa yerinde olur.}

اوصاف روشنی ضمیر منیر تو

در گوش مه رسید و به بالا گذار کرد

[Evsâf-ı rûşenî-i zamîr-i münîr-i tû
Der-gûş-ı meh resîd ü be-bâlâ güzâr kerd]

{Senin parlak yaradılışının aydınlık vasıfları ayın kulağına erişince (dünyada kendisine ihtiyaç yok diye) göğün tepesine doğru yol aldı.}

چون نقش لطف و قهر تو در دل کشید دهر

جدول ز رنگ صورت لیل و نهار کرد

[Çün nakş-ı lutf u kahr-ı tû der-dil keşîd dehr
Cedvel zi-reng-i sûret-i leyl ü nehâr kerd]

{Senin kahır ve lütf nakşını gönlüne çizen dünya, ona gece ve gündüz suretinin deseniyle cetvel çekti.}

با آرزوی وصف تو بگذشت در دلم

هر گوهری که داشت عطادر نثار کرد

[Bâ-ârzû-yı vâsf-ı tû bügzeşt der-dilem
Her gevherî ki dâşt 'Utârid nisâr kerd]

{Utarit, seni vasfetmek arzusuyla gönlümden geçen her bir inciye başına saçtı.}

هر شوخ معنی که بگفتم بهشتیان

گلگونه اش ز عارض گلگون یار کرد

[Her şûh-ı ma'nî'î ki bi-güfthem behiştîyân

Gülgüne'eş zi-âriz-ı gülgün-ı yâr kerd]

{Huriler, söylediğim her bir mana şuhunun allığını sevgilinin gül renkli yanağından yaptılar.}

چون طبع نازکت بر خورشید گفته ام

مرآت او ز شرم جلا اختیار کرد

[Çün tab'-ı nâziket ber-i hurşîd güfte'em

Mir'ât-ı û zi-şerm cilâ ihtiyâr kerd]

{Senin nazik yaradılışını güneşin yanında anlatınca onun aynası utancından cila istedi.}

این بس شرف به نسبت شرع محمدی

کافر بود کسی که ترا کارزار کرد

[În bes şeref be-nisbet-i şer'-i Muhammedî

Kâfir büved kesî ki türâ kârzâr kerd]

{Hz. Peygamber'in şeriatı bakımından sana şu şeref yeter: Seninle savaştan kimse kâfir olur.}

دست سخن به دامن مدحت نمی رسد

خواهم مقاله را به دعا اختصار کرد

[Dest-i sühan be-dâmen-i midhat nemî-resed

Hâhem makâlerâ be-du'â ihtisâr kerd]

{Sözün eli övgünün eteğine/ sonuna erişmeyeceğine göre sözümü duayla kısaltacağım.}

کهف الامان فضل تو باشد پناه ناس

تا اهل دل ز جور فلک آه و زار کرد

[Kehfü'l-emân-ı fazl-ı tü bâşed penâh-ı nâs

Tâ ehl-i dil zi-cevr-i felek âh u zâr kerd]

{Gönül ehli feleğin zulmünden ah edip inledikçe insanlar senin faziletinin güvenli mağarasına sığınacaktır.}

باشد حسود جاه تو بی سعی تو هلاک

تا می توان ز دشمن خود اخذ ثار کرد

[Bâşed hasûd-ı câh-ı tü bî-sa'y-ı tü helâk

Tâ mî-tüvân zi-düşmen-i hod ahz-ı sâr kerd]

{Kendi düşmanından intikam alınabildiği sürece senin makamını kıskanan da seni uğraştırmadan helâk olsun!}

2 (KIT'A)

Târîh Berây-ı Meşîhat-i Mevlevîhâne-i Galata

mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ fe'ülün

خوش آمد شهر دل را شادمانی

سخن را معنی حاصل بگفتم

[Hoş âmed şehir-i dilrâ şâdmânî

Sühanrâ ma'nî-i hâsıl bi-güfthem]

{Mutluluk gönül şehrine hoş geldi. Manalı bir söz söyledim.}

به دور چرخ خودرا شام دیدم

فلک را بندهٔ مقبل بگفتم

[Be-devr-i çarh-ı hodrâ şâm dîdem

Felekrâ bende-i mukbil bi-güftem]

{Gece kendi etrafında dönerken gördüğüm feleğe “ne talihli bir köle “dedim.}

ز خود پرسیدم این دیوانگی را

چو گفتم پاسخ عاقل بگفتم

[Zi-hod pürsîdem ân dîvânegîrâ

Çü güftem pâsuh ‘âkil bi-güftem]

{Kendisinden bu delice davranışının sebebini sordum, bana cevap verince “akıllıymış” dedim.}

مگر فیضی رسید از مرشد روم

دیاری را که ناقابل بگفتم

[Meger feyzî resîd ez-mürşid-i Rûm

Diyârîrâ ki nâ-kâbil bi-güftem]

{Meğerse imkânsız dediğim bir diyara Hz. Mevlâna'dan bir feyiz erişmiş.}

جناب شیخ حسین خوانباشی

نه یک من مرشد کامل بگفتم

[Cenâb-ı Şeyh Hüseyin-i Hânbaşî

Ne yek men mürşid-i kâmil bi-güftem]

{Aşçıbaşî Şeyh Hüseyin'e olgun bir mürşit diyen sadece ben değilim.}

به درگاه غلظه گشت واصل

اورا هم شیخ هم واصل بگفتم

[Be-dergâh-ı Galata geşt vâsıl

Urâ hem şeyh hem vâsıl bi-güftem]

{Galata Mevlevihanesi meşihatına ulaştınca onun için hem şeyh hem de “vâsıl (ulaşmış)” dedim.}

ز نطق او شنیدم گرچه گفتم

ز کلک غالب بی دل بگفتم

[Zi-nutk-ı û şenîdem gerçi güftem

Zi-kilk-i Gâlib-i bî-dil bi-güftem]

{Söylerken âşık Gâlib'in kalemiyle söyledimse de ondan duyduğumla söyledim.}

ز من پرسید چون تاریخش احباب

قدوم شیخ صاحب دل بگفتم

[Zi-men pürsîd çün târîheş ahbâb

Kudûm-ı şeyh-i sâhib-dil bi-güftem] (1195)

{Dostlar tarihi bana sorunca “Gönül ehli bir Şeyh'in şeyhlik makamına ayak basışı/ gelişi” dedim.}

3 (MESNEVÎ)

Selîm-nâm Üç Anbarlı'nın Nüzûlüne 'alâ-Tarîki'l-Mesnevî Târîhtir

mefâ 'îlün/ mefâ 'îlün/ fe 'ûlün

حدیثی گویمت گر می دهی گوش

کنی افسانه جم را فراموش

[Hadîsî gûyemet ger mî-dihî gûş

Künî efsâne-i Cemrâ ferâmûş]

{Kulak verirsen sana bir söz söyleyeyim de Cem efsanesini unutasin.}

سلیم خان از کرامتهای شاهان

به بحر و بر عجب بنمود برهان

[Selîm Han ez-kerâmethâ-yı şâhân

Be-bahr u ber 'aceb bünmûd burhân]

{Selim Han, padişahların kerametlerinden kara ve denize acayip bir delil gösterdi.}

یکی کشتی چو کوه طور بر ساخت

به دریای تفکر حیرت انداخت

[Yekî keştî çü kûh-ı Tûr ber-sâht

Be-deryâ-yı tefekkûr hayret endâht]

{Tur Dağı gibi bir gemi yaptırıp düşünce denizine hayret saldı.}

چه کشتی آسمان را رهنمون است

ولی آن بی ستون این پر ستون است

[Çi keştî âsmânâ reh-nümûnest

Velî ân bî-sütûn in pür-sütûnest]

{Ne gemi! Göklerin yol göstericisi. Ancak göklerin direği yok, bu gemi ise direkle dolu.}

بنایش چرخ نه طاق مقرنس

پلاس بادبانش چرخ اطلس

[Binâyeş çarh-ı nüh-tâk-ı mukarnas

Pelâs-ı bâdbâneş çarh-ı atlas]

{Yapısı mukarnas dokuz katlı felektir. Yelkeninin kumaşı atlas feleğidir.}

فراخی آنچه‌ان دارد که گویا

یکی حوض از حریمش هفت دریا

[Ferâhî ânçünân dâred ki gûyâ

Yekî havz ez-harîmeş heft deryâ]

{Öylesine bir genişliği var ki yedi deniz onun ortasındaki bir havuz mesabesinde dir.}

مقیمانش هراسان از خروجست

مثال قلعه ذات البروجست

[Mukîmâneş hirâsân ez-hurûcest

Misâl-i kal'a-i zâtu 'l-burûcest]

{Burçların bulunduğu sekizinci kat gökyüzü kalesi gibidir. İçindekiler, çıkmaktan korkarlar.}

کسی را کاندرونش راه باشد

ز وسعتهای دهر آگاه باشد

[Kesîrâ ki_enderûneş râh bâşed
Zi-vüs'athâ-yı dehr âgâh bâşed]

{İçine yol bulan birisi, dünyanın genişliklerini fark eder.}

مگو قلیون که یک صحرای جنگ است

سواد اعظم طوب و تفنگ است

[Me-gû kalyon ki yek sahrâ-yı cengest
Sevâd-ı a'zam-ı top u tüfengest]

{Kalyon deme, bir savaş meydanıdır. Top ve tüfekten oluşan bir kara parçasıdır.}

به جرمش بحر را تنگست میدان

جهان اینست دیگر نیست امکان

[Be-cirmeş bahrrâ tengest meydân
Cihân înest dîger nîst imkân]

{Bedenine deniz dar bir meydan kalır. Dünya budur, başka bir şey olmasına imkân yok.}

فتوحش هر طرف مفتوح بادا

معین ناخدایش نوح بادا

[Fütûheş her taraf meftûh bâdâ
Mu'in-i nâhudâyeş Nûh bâdâ]

{Fetihleri her tarafta belirsin, kaptanının yardımcısı Hz. Nuh olsun.}

سلیمان را اگر تخت روان است

ز قدرتهای شاهر این نشان است

[Süleymân râ eger taht-ı revânest
Zi-kudrethâ-yı şâhem în nişânest]

{Hz. Süleyman'ın uçan tahtı varsa padişahımın kudretine de bu gemi delildir.}

شهی کو ناصر دین حق آمد

به تأییدات غیب مطلق آمد

[Şehî kû nâsır-ı dîn-i hak âmed
Be-te'yîdât-ı gayb-ı mutlak âmed]

{Hak dinin yardımcısı olarak gelen bir padişaktır. Mutlak gaibi teyit etmek için gelmiştir.}

مسلم این سخن نزد جهان است

سلیم خان زیور عثمانیان است

[Müsellem în sühan nezd-i cihânest
Selîm Han zîver-i Osmâniyânest]

{Bu sözün hakkı insanlar tarafından teslim edilmiştir: Selim Han, Osmanoğullarının süsüdür.}

جناب قیودانست آصف او

زمام روزگار اندر کف او

[Cenâb-ı kapudânest âsaf-ı û
Zimâm-ı rûzgâr ender kef-i û]

{Onun veziri, kaptan hazretleridir. Zamanın dizgini onun elindedir.}

وزیر اعظم و جمله رجالش
موافق با کمال حال و قالش
[Vezîr-i a‘zam u cümle ricâleş
Muvâfik bâ-kemâl-i hâl ü kâleş]

{Sadrazamı ve diğer bütün devlet adamları, onun haline ve sözüne uygun hareket ederler.}

چنین باشد همه کارش اصابت
دعا از غالبست از حق اجابت
[Çünîn bâşed heme kâreş isâbet
Du ‘â ez-Gâlibest ez-Hak icâbet]

{Bütün işleri isabetli olur. Dua Gâlib’den, icabet de Tanrı’dandır.}

شدم زین مصرع از تاریخش آگاه
سلیمی بر سفن بادا شهنشاه
[Şüdem z’în mısra‘ ez-târîheş âgâh
Selîmî ber-süfün bâdâ şehenşâh] (1211)

{Şu mısrayla tarihinden haberdar oldum: Selim gemisi, gemilere padişahlar padişahı olsun!}

4

Tesdîs ‘alâ-Tarîki’t-Tazmîni Matla‘

müfte‘ilün/ müfte‘ilün/ fâ‘ilün

آل عبا وصلت حق را دریست
قلعه گشایع درون حیدریست
گر نه ترا قدرت فرمانبریست
نفسپرستی همه غافلتریست
سر ز هوا تافتن از سروریست
ترک هوا قوت پیغمبریست
[Âl-i ‘Abâ vuslat-ı Hakrâ derîst
Kal‘a-güşâyî-i derûn Hayderîst
Gerne türâ kudret-i fermân-berîst
Nefs-perestî heme gâfilterîst
Ser zi-hevâ tâften ez-serverîst
Terk-i hevâ kuvvet-i peygamberîst]

{Hz. Peygamber’in ailesi, Tanrı’ya kavuşmak için bir kapıdır. Gönül kalesini fethetmek, Hz. Ali’liktir. Sende ilahî buyruğa uymaya güç yoksa nefesine tapmak daha büyük bir gafilliktir. Hevesten baş çevirmek efendiliktir. Hevesi terk etmek peygamberlik kuvvetidir.}

گر به دلت هست گزند ای عزیز
سایه مردان خدارا گریز
از بی خدمت به صداقت بخیز
عذر گنه دار و میا در ستیز
سر ز هوا تافتن از سروریست
ترک هوا قوت پیغمبریست
[Ger be-dilet hest gezend ey ‘azîz
Sâye-i merdân-ı Hudârâ gürîz
Ez-pey-i hidmet be-sadâkat be-hîz

'Özr-i güneh dâr u meyâ der-sitîz
Ser zi-hevâ tâften ez-serverîst
Terk-i hevâ kuvvet-i peygamberîst

{Azizim! Gönlün zarar gördüyse Allah dostlarının gölgesine sığın. Hizmet için sadakatle doğrul. Günahının farkında olup kavgadan kaçın. Hevesten baş çevirmek efendiliktir. Hevesi terk etmek peygamberlik kuvvetidir.}

تا بکی این خشم و غرور و ریا
 رهن افتادگی آید ترا
 دعوی بیهوده نباشد سزا
 عبد کجا طاعت ایزد کجا
 سر ز هوا تافتن از سروریست

ترک هوا قوت پیغمبریست
 [Tâ be-key in hışm u gurûr u riyâ
 Rehzen-i üftâdegî âyed türâ
 Da'vî-i bîhûde ne-bâşed sezâ
 'Abd kücâ tâ'at-i İzed kücâ
Ser zi-hevâ tâften ez-serverîst
Terk-i hevâ kuvvet-i peygamberîst

{Bu öfke, gurur ve ikiyüzlülük ne zamana dek sürecek! Düşkünlük eşkıyası sana doğru geliyor. Beyhude dava gütmek sana yakışmaz. Kul nerede, Tanrı'ya ibadet nerede! Hevesten baş çevirmek efendiliktir. Hevesi terk etmek peygamberlik kuvvetidir.}

هیچ به کس کینه بی جا مدار
 هرچه بود هست به تقدیر یار
 بندگی خویش به جایش بیار
 سرکشی دوست نباید به کار
 سر ز هوا تافتن از سروریست
 ترک هوا قوت پیغمبریست

[Hîç be-kes kîne-i bî-câ me-dâr
 Herçi büved hest be-takdîr-i yâr
 Bendegî-i hîş be-câyeş biyâr
 Ser-keşî-i dûst neyâyed be-kâr
Ser zi-hevâ tâften ez-serverîst
Terk-i hevâ kuvvet-i peygamberîst

{Hiç kimseye yersiz yere kin tutma. Olanların hepsi Tanrı'nın takdiridir. Kulluğunu yerine getirmeye bak. Dosta başkaldırmak işe yaramaz. Hevesten baş çevirmek efendiliktir. Hevesi terk etmek peygamberlik kuvvetidir.}

عشق ز اسرار بزرگ خداست
 رفعت اورا همه عالم گواست
 با بدن و جان تو فرمانرواست
 در دل عاشق غم هستی هواست
 سر ز هوا تافتن از سروریست
 ترک هوا قوت پیغمبریست

[‘Aşk zi-esrâr-ı büzürg-i Hudâst
 Rıf'at-ı ûrâ heme 'âlem güvâst

Bâ-beden ü cân-ı tü fermân-revâst
Der-dil-i ‘âşık gam-ı hestî hevâst
Ser zi-hevâ tâften ez-serverîst
Terk-i hevâ kuvvet-i peygamberîst]

{Aşk, Tanrı'nın büyük sırlarındandır; aşkın yüceliğine bütün âlem şahittir. Aşk senin bedenine de canına da hâkimdir. Âşığın gönlünde varlık derdi bir hevestir. Hevesten baş çevirmek efendiliktir. Hevesi terk etmek peygamberlik kuvvetidir.}

خانه شوق و طرب آباد کن
خاطر برهمزده را شاد کن
اسعد ادب را به خود استاد کن
نطق بزرگان به درون یاد کن
سر ز هوا تافتن از سرور نیست
ترک هوا قوت پیغمبر نیست

[Hâne-i şevk ü tarab âbâd kün
Hâtır-ı berhem-zederâ şâd kün
Es'ad edebrâ be-hod üstâd kün
Nutm-ı büzürgân be-derûn yâd kün
Ser zi-hevâ tâften ez-serverîst
Terk-i hevâ kuvvet-i peygamberîst]

{Ey Esad! Şevk ve eğlence evini abat eyle, darmadağın olmuş hatırı mutlu et. Edebi kendine üstat edin, büyüklerin tavsiyesini hatırında tut. Hevesten baş çevirmek efendiliktir. Hevesi terk etmek peygamberlik kuvvetidir.}

5

Tahmîs-i Gazel-i Hazret-i Pîr

mef'ûlû/ mefâ'ilü/ mefâ'ilü/ fe'ûlün

ماییم که در میگده عشق نشستیم
با رغم عدو کاسه ناموس شکستیم
از فکرت فردا غم دیروز برستیم
از اول امروز چو آشفته و مستیم
آشفته بگویم که آشفته شدستیم

[Mâyîm ki der-meygede-i ‘aşk nişestîm
Bâ-ragm-ı ‘adû kâse-i nâmûs şikestîm
Ez-fikret-i ferdâ gam-ı dîrûz bi-restîm
Ez-evvel-i imrûz çü âşüfte vü mestîm
Âşüfte bi-gûyîm ki âşüfte şüdestîm]

{Aşk meyhanesinde oturmuşlarız. Düşmanın inadına namus kâsesini kırmışlarız. Yarın düşüncesi ve geçmiş gamından kurtulmuşlarız. Bugünün başından (ezelden) beri âşık ve sarhoşuz. Âşıkça söylüyoruz, çünkü âşık olmuşuz.}

الحمد که آن محنت هجران به سر آمد
در دیر مغان ز آمدن او خبر آمد
مقصودم از آن ماه به صد گونه برآمد
آن ساقی بدمست که امروز در آمد
صد عذر بگفتیم و از آن مست نرستیم

[El-hamd ki ân mihnet-i hicrân be-ser âmed
Der-deyr-i mugân zi âmeden-i û haber âmed
Maksûdem ez-ân mâh be-sad gûne ber-âmed
Ân sâkî-i bed-mest ki imrûz der-âmed
Sad öZR bi-güftîm ü ez-ân mest ne-restîm]

{Hamdolsun o ayrılık sıkıntısı başa geldi. Muğların kilisesinde onun geliş haberi duyuldu. O dolunaydan beklentim yüz türlü gerçekleşti. Körkütük sarhoş olan o saki bugün çıkagelince yüz özür diledik de yine o sarhoştan kurtulamadık.}

حسننت که یکی مجلس انسی به من آراست
انوار خدا بود شرابش نه کم و کاست
چون طاقت یک ذره به خورشید نشد راست
آن باده که دادی تو و این عقل که ماراست
معذور همی دار اگر جام شکستیم

[Hüsnet ki yekî meclis-i ünsî be-men ârâst
Envâr-ı Hudâ bûd şarâbeş ne kem ü kâst
Çün tâkat-i yek zerre be-hurşîd ne-şûd râst
Ân bâde ki dâdî tü vü îñ 'akl ki mârâst
Ma'zûr hemî dâr eger câm şikestîm]

{Güzelliğin benim için bir yakınlık meclisi düzenledi. O meclisin şarabı ne eksik ne de fazla, ilahî nurlardı. Bir zerre, güneşe takat yetiremeyeceğine göre, verdiği şarap ve bizde bu akıl varken kadeh kırarsak kusurumuza bakma!}

از غمزه تو گوشه میخانه گرفتیم
با یاد لب ساغر و پیمانہ گرفتیم
در فکر پریشانی دل شانه گرفتیم
امروز سر زلف تو مستانه گرفتیم
صد بار گشادیمش و صد بار بستیم

[Ez-gamze-i tü gûşe-i meyhâne giriftîm
Bâ-yâd-ı lebet sâgar u peymâne giriftîm
Der-fîkr-i perîşânî-i dil şâne giriftîm
İmrûz ser-i zülf-i tü mestâne giriftîm
Sad bâr güşâdîmeş ü sad bâr bi-bestîm]

{Kıyıcı bakışın yüzünden meyhane köşesini tuttuk. Dudağını anarak kadeh ve kırba tuttuk. Gönlün perişanlığını düşünüp tarak tuttuk. Bugün saçının ucunu sarhoşça tuttuk, yüz kez düğümleyip yüz kez çözdük.}

سوگند به زلفت که ندارم غم سوگند
بی فائده افتاده به جانم اثر پند
خرسندم ازین جان و ز جام تو نه خرسند
رندان خرابات بخوردند و برفتند
ماییم که جاوید بخوردیم و نشستیم

[Sevgend be-zülfet ki ne-dârem gam-ı sevgend
Bî-fâ'ide üftâde be-cânem eser-i pend
Hursendem ezîn cân u zi-câm-ı tü ne hursend
Rindân-ı harâbât bi-hordend ü bi-reftend
Mâyîm ki câvîd bi-hordîm ü nişestîm]

{Saçına ant olsun ki tövbe etme derdinde değilim. Canım nasihatten de fayda görmüyor. Canıma doydum ama senin kadehine doyamadım. Meyhane rintleri içtiler ve gittiler. Bizse sonsuzluk içtik ve oturduk.}

آن دم که بتان در صدد شیوه در آیند
از یک دهن آوازه عشق تو سرایند
نوبت چو ترا می فتد ایشان به سر آیند
وقتست که خوبان همه در رقص در آیند
انگشت زنان گشته که از پرده بجستیم

[Ân dem ki bütân der-saded-i şive der-âyend
Ez-yek dehen âvâze-i ‘aşk-ı tü serâyend
Nevbet çü türâ mî-füted îşân be-ser âyend
Vaktest ki hûbân heme der-raks der-âyend
Engüş-t-zenân geşte ki ez-perde bi-cestîm]

{Putu andıran güzeller işve bahsine geldiklerinde hep bir ağızdan senin aşkının ününü söylerler. Sıra sana gelince onlar çekilirler. Bütün güzeller raksa geldiklerinde perdeden çıkalım diye parmakla bizi gösterirler.}

که در نظر پادشه ناز ندیمیم
که پیش یکی بنده ناچیز مقیمیم
که اهل حرامیم و گهی اهل حریمیم
یک لحظه به ناموش ره عشق قدیمیم
یک لحظه بلی گوی مناجات الستیم

[Geh der-nazar-ı pâdişeh-i nâz nedîmîm
Geh pîş-i yekî bende-i nâçiz mukîmîm
Geh ehl-i harâmîm ü gehî ehl-i harîmîm
Yek lahza be-nâmûs reh-i ‘aşk-ı kadîmîm
Yek lahza belâ-gûy-ı münâcât-ı elestîm]

{Bazen naz padişahının huzurunda nedimiz, bazen naçiz bir kulun yanında otururuz. Bazen haramzadeyiz, bazen mahremlerdeniz. Bir an, namusumuzla kadim aşkın yolundayız; bir an, Elest münâcâtına belî (evet) diyenleriz.}

یا رب ز کجا آمدم این خانه سپنج
افتاده ز بالای وصال تو به صد رنج
بستند نظرهای جداگانه به نیرنج
بالا همه باغ آمد و پستی همه پر گنج
ما بوالعجبانیم نه بالا و نه پستیم

[Yâ Rab zi-kücâ âmedem în hâne-i sipenc
Ûftâde zi-bâlâ-yı visâl-i tü be-sad renc
Bestend nazarhâ-yı cüdâgâne be-nîrenc
Bâlâ heme bâg âmed ü pestî heme pür-genc
Mâ bü ’l-‘acebânîm ne bâlâ vü ne pestîm]

{Ya Rabbi! Sana kavuşmanın zirvesinden yüz zahmetle düşüp de bu geçici dünya evine nereden geldim? Ayrılık bakışlarını tılsımla bağladılar. Yukarısı hep bağ bahçelikti, aşağısı hep hazine doluydu. Biz ise hayretteyiz, ne yukarıda ne aşağıdayız.}

گر خسته شویم از نگه اوست مداوا
 ور مرده شویم از لب او می رسد احیا
 درد دگرست این نه فلاطون و نه عیسا
 تو دست بنه در رگ ما خواجه حکیمان
 گر دست شدستیم ببین تا ز چه دستیم
 [Ger hasta şevîm ez-nigeh-i ûst müdâvâ
 V'er mürde şevîm ez-leb-i û mî-resed ihyâ
 Derd-i digereş in ne Felâtûn u ne 'Îsâ
 Tû dest bi-nih der-reg-i mâ hâce hekîmâ
 Ger dest şüdestîm bi-bîn tâ zi-çi destîm]

{Hasta olursak devamız onun bakışıyla, ölürsek de dirilişimiz onun dudağıyla. Bu başka bir derttir, buna ne Lokman ne de Hz. İsa (çare olabilir). Hekim efendi, sen bizim nabzımıza dokun! Makama ulaşırsak hangi makamda olduğumuzu gör!}

پیرایه زلف تو که پیرایه کفرست
 سرمایه عشاق تو سرمایه کفرست
 آرام من دلشده در سایه کفرست
 هر چند پرستیدن بت مایه کفرست
 ما کافر عشقیم پر این بت نپرستیم
 [Pîrâye-i zülf-i tû ki pîrâye-i küfrest
 Sermâye-i 'uşşâk-ı tû sermâye-i küfrest
 Ârâm-ı men-i dil-şüde der-sâye-i küfrest
 Her çend perestîden-i büt mâye-i küfrest
 Mâ kâfir-i 'aşkîm ger in büt ne-perestîm]

{Senin saçının süsü, küfrün süsüdür. Âşıklarının sermayesi küfrün sermayesidir. Ben âşığın huzuru küfrün sayesinde/gölgesindedir. Puta tapmak küfür sebebi olabilir, biz bu puta tapmıyor olsak da aşk kâfiriyiz.}

هر بنده که از خدمت تو یافت تسلی
 از خاطر او رفت چه دنیی و چه عقبی
 این وحدت صرفست نه دعوی و نه معنی
 خاموش که تا هستی او کرد تجلی
 هستیم بدانسان که ندانیم که هستیم
 [Her bende ki ez-hidmet-i tû yâft tesellî
 Ez-hâtır-ı û refî çî dünyî vü çî 'ukbî
 İn vahdet-i sırfest ne da'vî vü ne ma'nî
 Hâmûş ki tâ hestî-i û kerd tecellî
 Hestîm bedânsân ki ne-dânîm ki hestîm]

{Sana hizmetle teselli bulan her kulun hatırdan dünya da ahiret de çıkar. Bu vahdetin ta kendisidir, dava ya da mana değildir. Onun varlığının tecelli etmesi için sus! Öyle bir varız ki var olduğumuzun farkında değiliz.}

از غالب گمگشته دل و دین مجوید
 نامش هم ازین دفتر عشاق مشوید
 بیهوده به هر دشت و بیابان مپوید
 جز قصه شمس الحق تبریز مپوید
 از ماه مگوید که خورشیدپرستیم

[Ez-**Gâlib**-i güm-geşte dil ü dîn me-cûyîd
Nâmeş hem ez-în defter-i uşşâk me-şûyîd
Bihûde be-her deşt ü beyâbân me-pûyîd
Cüz kıssa-i **Şemsü**'l-Hak-ı Tebrîz me-gûyîd
Ez-mâh me-gûyîd ki hurşîd-perestîm]

{Yolunu kaybetmiş Gâlib'de gönül ve din aramayın. Adını da bu âşıklar defterinden kazımayın. Boş yere her çöl ve bozkıra koşturup durmayın. Şems-i Tebrîzî'nin hikâyesinden başkasını anlatmayın. Bize aydan bahsetmeyin, biz güneşe tapanlarız.}

6

Kıt'a

fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

این چه نو پیشتخته نادیده نقش نادرست

خامه در هند خیال افتاد از تعبیر او

[În çi nev pîş-tahta-i nâdîde-nakş-ı nâdirest
Hâme der-Hind-i hayâl ü ftâd ez-ta'bir-i û]

{Bu ne yeni, nadir, işlemesi görülmemiş bir peştahtadır. Kalem onu anlatmak için hayal Hindistan'ına düştü.}

یک چمنزار است برهم گشته از زلف بتان

خرده کاریهای چین از گلشن تصویر او

[Yek çemenzârîst berhem geşte ez-zülf-i bûtân
Hurdekârîhâ-yı Çîn ez-gülşen-i tasvîr-i û]

{Putu andıran güzellerin saçından bir araya getirilmiş bir çimenliktir. Çin işi işleme örnekleri, onun tasvir gülşeninden alınmıştır.}

تحفهای عالم معنیست در وی مندرج

راشد عالی گهر داند مگر تقدیر او

[Tuhfehâ-yı 'âlem-i ma'nîst der-vey münderic
Râşid-i 'âlî-güher dâned meger takdîr-i û]

{Mana âleminin hediyeleri onda saklıdır, onu ancak soyu yüce Râşid takdir edebilir.}

7

Kıt'a

mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mef'ûlü/ fâ'ilün

این پیشتخته عالم انواع تحفه‌است

گویا که یادگار دیار تفکرست

[În pîş-tahta 'âlem-i envâ'-ı tuhfehâst
Gûyâ ki yâdigâr-ı diyâr-ı tefekkürest]

{Bu peştahta, hediye türlerinin âlemidir. Sanki tefekkür diyarından getirilmiş bir yadigârdır.}

دارد جواهری ز عقول مجرده

نظمش ولیک موجّه بحر تحیرست

[Dâred cevâhirî zi-'ukûl-i mücerrede
Nazmeş velîk mevce-i bahr-ı tahayyürest]

{Soyut akıllardan cevherlere sahiptir, velâkin nazmı hayret denizinin dalgasıdır.}

از رنگ لطف حضرت راشد نمونه ایست

تصویر غنجهاش که از بوی جان پرست

[Ez-reng-i lutf-ı hazret-i Râşid nümûne'îst
Tasvîr-i goncahâş ki ez-bûy-ı cân pürest]

{Râşit hazretlerinin lütuf usulünden bir örnektir, goncalarının tasviri can kokusuyla doludur.}

GAZELLER

8⁷

fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilün

چون کلیم عشق گرداند دل پرزور را

می کند سرگشتگی سنگ فلاخن طور را

[Çün Kelîm-i 'aşk gerdâned dil-i pür-zûrrâ
Mî-küned sergeştegi seng-i felâhân Tûrrâ]

{Aşk Musası meşakkat içindeki gönlü dolaşınca sapan taşı Tur Dağı'nın başını döndürür.}

مر رسد از محنت عنصر به لاهوت اهل عشق

چارمیخ دار عیسی می کند منصور را

[Mî-resed ez-mihnet-i 'unsur be-lâhût ehl-i 'aşk
Çârmîh-ı dâr 'Îsî mî-küned Mansûrrâ]

{Âşıklar dört unsur/ dünya derdiyle uhrevi âleme ulaşırlar. Mansur'a darağacı çarmıhı geren Hz. İsa'dır.}

سد راه ما ضعیفانست سیلاب سرشک

موج شبنم بحر باشد کاربان مور را

[Sedd-i râh-ı mâ za'îfânest seylâb-ı sirişk
Mevc-i şebnem bahr bâşed kârbân-ı mûrrâ]

{Gözyaşı seli, biz zayıf âşıkların yoluna engeldir. Şebnem dalgası karınca kervanı için deniz mesabesindedir.}

فقر ما موی دماغ از کس نمی خواهد کشید

از صدای چین جدا سازد سر فغفور را

[Fakr-ı mâ mûy-ı dimâg ez-kes nemî-hâhed keşîd
Ez-sadâ-yı çîn cüdâ sâzed ser-i fağfûrrâ]

{Kimsenin kafasından bir tüy bile çekmeyen fakrımız, fağfur (kasenin) başını çini sesinden ayırır.}

کی دهد بی معنی روشن سواد حرف نور

صف مژگان خط بطلانست چشم کور را

[Key dihed bî-ma'nî-i rûşen sevâd-ı harf nûr
Saff-ı müjgân hatt-ı butlânest çeşm-i kûrrâ]

{Harf siyahlığı, açık mana olmaksızın nasıl aydınlık verebilir! Kirpik safı, kör göz için iptal çizgisidir.}

7 Dokuzuncu beyitte Şeyh Gâlib'in de ifade ettiği üzere bu gazel, Şevket-i Buhârî Divanı'ndaki "حسن چون آرد به موج" matlalı gazele naziredir (Şevket-i Buhârî, G. 66, s. 67-68). Gazelin üçüncü beytinde geçen "تنگ شکر مصر باشد کاروان مور را" mısrası, Gâlib'in gazelinin dokuzuncu beytinde aynen tekrar etmektedir.

با خط لعلش کند دل عرض کالای وصال

از طمع پنداشت شهیندر میان مور را

[Bâ-hat-ı la'leş küned dil 'arz-ı kâlâ-yı visâl
Ez-tama' pindâşt şeh-bender miyân-ı mûrrâ]

{Gönül, lal dudağındaki ayva tüyü üzerinden kavuşma kumaşını istiyor. Açgözlülükten kendisini karıncalar arasında gümrükçübaşı zannetti.}

صورت چین جبین در بزم رندان بندماست

بشکنند اول قدم ساقی سر فغفور را

[Sûret-i çîn-i cebîn der-bezm-i rindân bed-nümâst
Bişkened evvel kadem sâkî ser-i fagfûrrâ]

{Alın kırışıklığı rintler meclisinde kötü görünür. Sâkî, daha ilk adımda fağfur (kâse) başını yarar.}

عشق شد روشن چراغ سینه پرداغ من

می نهم از شعله گوهر پنبه کافور را

['Aşk şüd rûşen çerâğ-ı sîne-i pür-dâğ-ı men
Mî-nihem ez-şu 'le gevher penbe-i kâfûrrâ]

{Benim yarayla dolu göğsümü aydınlatan kandil aşktır. Kafur/ Beyaz pamuğa alevden inci koyarım.}

این جواب آن غزل غالب که شوکت گفته است

تنگ شکر مصر باشد کاربان مور را

[În cevâb-ı ân gazel **Gâlib** ki Şevket güfte'est
Teng-i şekker Mısr bâşed kârbân-ı mûrrâ]

{Ey Gâlib! Bu gazel, Şevket'e ait, içinde "Küp şeker, karınca kervanının Mısır'ıdır" mısrası da geçen gazele naziredir.}

قطع امید نظر از شمس کردن نارواست

می کشد تار شعاع او دل مهجور را

[Kat'-ı ümmîd-i nazar ez-Şems kerden nâ-revâst
Mî-keşed târ-ı şu 'â'-ı ü dil-i mehcûrrâ]

{Şems'in nazarından ümit kesmek yersizdir. Onun (güneş) nurlarının ipi, ayrı kalmış gönü çekecektir.}

9

fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilün

یک تن افسرده ای همچون کتان باشد مرا

نور مهتاب آتش اندر خانمان باشد مرا

[Yek ten-i efsürde'î hemçün ketân bâşed merâ
Nûr-ı mehtâb âteş-ender-hânûmân bâşed merâ]

{Benim keten gibi yıpranmış bir bedenim vardır. Benim için ay ışığı, evin içindeki bir ateşi andırır.}

باوجود طبع عالی خانه پرورد غمم

چون هما بال و پر خود آشیان باشد مرا

[Bâ-vücûd-ı tab'-ı 'âlî hâne-perverd-i gamem
Çün hümâ bâl ü per-i hod âşiyân bâşed merâ]

{Yüce yaradılışımın varlığı sayesinde gam evini beslemekteyim. Tıpkı umay gibi tüy ve kanatlarımdan yuva yaparım.}

کشتی من پرگشا با ساحل سرگشتگیست

تا کی این گرداب فکرت درمیان باشد مرا

[Keştî-i men per-güşâ bâ-sâhil-i sergeştegîst
Tâ key ân girdâb-ı fikret der-miyân bâşed merâ]

{Benim gemim hayret sahilinde yelken açmıştır. Bu düşünce girdabı ne zamana dek beni içine çekecek!}

آمدن با خود به مستی خاک مدفون گشتنت

گر روم از خویش ملک لامکان باشد مرا

[Âmeden bâ-hod be-müşti hâk medfûn geştenest
Ger revem ez-hîş mülk-i lâ-mekân bâşed merâ]

{Benim için kendime gelmek, bir avuç toprakla gömülmeştir. Kendimi kaybedersem de mekânsızlık âlemine vardım demektir.}

خانه آینه کس را منزل آرام نیست

با چنین حیرت چه پاس میهمان باشد مرا

[Hâne-i âyîne kesrâ menzil-i ârâm nîst
Bâ-çünîn hayret çi pâs-ı mihmân bâşed merâ]

{Ayna yuvası, kimsenin dinlenme yeri değildir. Böylesi bir hayretle konuğu nasıl ağırlayacağım.}

قالیم گویا چو نی بندرگه راه فناست

نقل فرقت کاربان بر کاربان باشد مرا

[Kâlebem gûyâ çü ney bendergeh-i râh-ı fenâst
Nakl-i firkat kârbân-ber-kârbân bâşed merâ]

{Kalıbım/ Bedenim, fena (yokluk) yolu limanındaki ney/ kamış gibidir. Kervandan kervana ayrılıktan bahsederim.}

هست در هر قطره یک گرداب سرگردانی

گوهر غلطان سراج آسمان باشد مرا

[Hest der-her katre yek girdâb-ı ser-gerdânî'î
Gevher-i galtân sūrâg-ı âsumân bâşed merâ]

{Yuvarlak inci benim gökyüzü alametimdir. Her damlada bir başı dönmüştük/ hayret girdabı vardır.}

کاسه لیس خوان یغمای قناعت گشته ایم

چشم احسان از خسان غالب چسان باشد مرا

[Kâse-lîs-i hân-ı yaqmâ-yı kanâ'at geşte'im
Çeşm-i ihsân ez-hasân **Gâlib** çisân bâşed merâ]

{Ey Gâlib! Kanaatın yağma sofrasında çanak yalayıcı olmuşuz. Alçaklardan iyilik beklentimiz nasıl olabilir!}

10⁸

fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilün

آه من از برف پندارد سرشت شعله را

اشک من چون آب خواند سرنوشت شعله را

[Âh-ı men ez-berf pindâred sirişt-i şu 'lerâ
Eşk-i men çün âb hâned ser-nüvişt-i şu 'lerâ]

{Benim âhım, alevin mayasını kardan zanneder. Benim gözyaşım alevin alın yazısını su gibi okur.}

کم سخن باید خلیل گلستان سوز دل

صورت عیسی نمی باشد کنشت شعله را

[Kem-sühan bâyed Halîl-i gülsitân-ı sûz-ı dil
Sûret-i 'Îsî nemî-bâşed künişt-i şu 'lerâ]

{Gönül yanışının gül bahçesindeki Hz. İbrahim, sözü az söylese gerektir. Alev/ Mecusi tapınığında Hz. İsa'nın resmi olmaz.}

بسکه از فکر رخسار امشب دلم بیتاب گشت

زیر سر بالین دیبا کرد خشت شعله را

[Bes ki ez-fikr-i ruheş imşeb dilem bî-tâb geşt
Zîr-i ser bâlîn-i dîbâ kerd hişt-i şu 'lerâ]

{Bu gece gönlüm senin yanağını düşünmekten öyle bitap düştü ki alev tuğlasını başının altına ipekli yastık yaptı.}

خال روی آتش عشقست بخت تیره ام

چشم حور از هندوان باشد بهشت شعله را

[Hâl-i rûy-ı âteş-i 'aşkest baht-ı tîre'em
Çeşm-i hûr ez-hinduvân bâyed behişt-i şu 'lerâ]

{Kara bahtım, aşk ateşinin yüzündeki kara bendir. Alev cennetindeki hurinin gözü kara/ Hintli olmalıdır.}

اضطراب اشک من در گلشن حسنش بجاست

کوثر از سیماب می باید بهشت شعله را

[İztırâb-ı eşk-i men der-gülşen-i hüsneş becâst
Kevser ez-sîmâb-ı mey bâyed behişt-i şu 'lerâ]

{Gözyaşımın ıztırabı onun güzellik gülşenine yakışır. Alev cennetine yaraşan kevser, akışkan şaraptan olur.}

کی اثر گردد نسیم آه را فیض بهار

موج رنگ خویش باشد سبزه کشت شعله را

[Key eser gerded nesîm-i âhrâ feyz-i bahâr
Mevc-i reng-i hîş bâşed sebze kişt-i şu 'lerâ]

{Baharın feyzi ah rüzgârına nasıl etki etsin! Alev ekinliği, kendi renginin dalgasıyla büyüyüp serpilir.}

8 Bu gazel, Şevket-i Buhârî Divanı'ndaki "طینت من مشت گل داند سرشت شعله را & خاک من چون آب خواند سرنوشت شعله را" matlalı gazele naziredir (Şevket-i Buhârî, G. 129, s. 91-92).

فكرتم را سوخت غالب شوكت آتش زبان

انتخاب آسان نباشد خوب و زشت شعله را

[Fikretemrâ sûht **Gâlib** Şevket-i âteş-zebân
İntihâb âsân ne-bâşed hûb u zîşt-i şu'lerâ]

{Ey Gâlib! Ateş dilli/ söyleyişli Şevket, düşüncemi yaktı. Alevin güzelini çirkinini seçebilmek kolay değildir.}

11⁹

mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün

فروزد لن ترانی آتش گرمی موسی را

چراغ طور خندد آتش برق تجلی را

[Fürûzed *len terânî* âteş-i germî-i Mûsîrâ
Çerâg-ı Tûr handed âteş-i berk-i tecellîrâ]

{“Sen beni göremezsın” hitabı Hz. Musa'nın şevk ateşini yakar. Tur'un kandili, tecelli yıldırımının ateşine güler.}

شود از عشق کامل حسن ناقص شهرة عالم

لباس کعبه سازد آه مجنون چتر لیلی را

[Şevved ez-‘aşk-ı kâmil hüsn-i nâkıs şöhre-i âlem
Libâs-ı Ka‘be sâzed âh-ı Mecnûn çetr-i Leylîrâ]

{Noksan güzellik, tam bir aşk sayesinde dünyaca meşhur olur. Mecnun'un ahı, Leyla'nın çadırını Kâbe örtüsünden yapar.}

شد انگشت اشارت میل سر مه تا که بنماید

زند چشمک محبت نیل دستی تمنی را

[Şûd engüş-t-i işâret mîl-i sürme tâ ki bünmâyed
Zened çeşmek muhabbet nîl-i destî-i temennîrâ]

{Sürme mili, temenninin elindeki çivit otuna aşkın göz kırptığını göstermek için işaret parmağına dönüştü.}

کجا اهل سخن با سایه کس التجا دارد

همای بخت را هم فیض سرسبز است طوطی را

[Kûcâ ehl-i sühan bâ-sâye-i kes ilticâ dâred
Hümâ-yı bahtrâ hem-feyz-i ser-sebzîst tûtîrâ]

{Şairlerin bir kimsenin gölgesine sığındığı yerde talih hüması papağanla aynı şen şakraklık feyzine sahiptir.}

به صاحب خوان دعوت چون شود گرمیت الفت

نخواهد داد ره دربان استغنا طفیلی را

[Be-sâhib-hân-ı da‘vet çün şevved germiyyet-i ülfet
Ne-hâhed dâd reh derbân-ı istignâ tufeylîrâ]

{Davet sofrasının sahibiyle sıkı fıkılık olunca istiğna kapıcısı istenmeyen misafirlere yol vermeyecektir.}

9 Bu gazel, Sâib-i Tebrîzî Divanı'ndaki “صفای سعادت نیلی شمارد دست موسی را & بناگوش تو سازد تازه ایمان تجلی را” matlalı gazele naziredir (Sâib-i Tebrîzî, G. 433).

ز صحرای صباحت گرد سودای جنون خیزد

سیه ابر بهارست آه معنون صبح لیلی را

[Zi-sahrâ-yı sabâhat gerd-i sevdâ-yı cünûn hîzed
Siyeh ebr-i bahârest âh-ı Mecnûn subh-ı Leylîrâ]

{Güzellik sahrasından delilik sevdasının tozu kalkar. Mecnun'un ahı, Leyla'nın sabahına kara bir bahar bulutudur.}

نباشد متصل با حال من مستقبل و ماضی

ز خاطر آنچه برداشتم دنی و عقبی را

[Ne-bâşed muttasıl bâ-hâl-i men müstakbel ü mâzî
Zi-hâtır ânçünân ber-dâştem dünyî vü 'ukbîrâ]

{Geçmiş ve gelecek benim hâlime uygun düşmez. O yüzden dünya ve ahireti hatırımdan çıkardım.}

ز بس گیرای مضمونست فکر دور او غالب

هنوز از طبع پاکم نطق صائب یافت معنی را

[Zi-bes girâ-yı mazmûnest fikr-i dûr-ı ü **Gâlib**
Henûz ez-tab'-ı pâkem nutk-ı Sâ'ib yâft mâ'nîrâ]

{Ey Gâlib! Uzak düşüncesi öylesine çok mazmunla kaplı ki Sâib'in konuşma gücü, temiz yaradılışındaki manayı henüz buldu.}

12

mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün

به آن کویی که رفتم نیست جای اشتراک آنجا

شود دامن ز غیرت با گریبان چاک چاک آنجا

[Be-ân kûyî ki reftem nîst cây-ı iştirâk âncâ
Şevêd dâmen zi-gayret bâ-girîbân çâk çâk âncâ]

{Gittiğim semtte ortaklığa yer yoktur. Orada yakayla etek gayretten/ kıskançlıktan paramparça olur.}

شود بخت سیه در فیض صبح گردنش روشن

صفای مشرب کافور گیرد طبع زاک آنجا

[Şevêd baht-ı siyeh der-feyz-i subh-ı gerdenêş rûşen
Safâ-yı meşreb-i kâfûr gîred tab'-ı zâk âncâ]

{Kara baht onun sabahı andıran boynunun feyziyle aydınlanır. Orada kara boyanın tabiatı, kâfur yaradılışının saflığına bürünür.}

به دریای قناعت فلک استغنا نخواهد زاد

که نتواند شود قرص مه و خورشید کاک آنجا

[Be-deryâ-yı kanâ'at fülk-i istignâ ne-hâhed zâd
Ki netvâned şevêd kurs-ı meh ü hurşîd kâk âncâ]

{İstigna gemisi kanaat denizinde yol almayacaktır. Güneş ve ay yuvarlağı orada bir kak/ kara (gemi için görünen kara) olamaz.}

بود در عالم عشق آسمانها و زمین بی فرق

برابر می نماید با سمک اوج سماک آنجا

[Büved der-'âlem-i 'aşk âsmânâ vü zemîn bî-fark
Berâber mî-nümâyed bâ-semek evc-i simâk âncâ]

{Aşk âleminde göklerle yeryüzü farksızdır. Orada balıkla göğün tepesindeki parlak yıldız aynı görünür.}

غنیمت دان گشادئ در میخانه صحبت

می لعلی بنوش اسعد چه باشد باک و آک آنجا

[Ganîmet dân güşâdî-i der-i meyhâne-i sohbet
Mey-i la'li bi-nûş **Es'ad** çi bâşed bâk ü âk âncâ]

{Ey Esad! Sohbet meyhanesi kapısının açık oluşunu ganimet bil! Lal renkli şarap iç, orada korku ve derdin yeri yoktur.}

13

fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilün

شد جدا از یکدیگر جان و دل پرسوز ما

تا که دور افتاده ایم از پیر مهرآموز ما

[Şüd cüdâ ez-yek-diger cân u dil-i pür-sûz-ı mâ
Tâ ki dûr üftâde'im ez-pîr-i mihr-âmûz-ı mâ]

{Bize aşk öğreten pîrimizden uzak kalalı, yanışla dolu can ve gönlümüz birbirinden ayrı düştü.}

خرمن ما شد چنان از تیره بختیها خراب

در ته شبها فروغ برق دارد روز ما

[Harmen-i mâ şüd çünân ez-tîre-bahtîhâ harâb
Der-teh-i şebhâ fûrûg-ı berk dâred rûz-ı mâ]

{Harmanımız bahtlarımızın karalığı yüzünden öylesine harap oldu ki (artık) günümüz, gecelerin dibindeki şimşek aydınlığına sahip.}

سالها خوردیم از شوق قدح لخت جگر

در چمن گل گیرد آخر عقده مرکوز ما

[Sâlhâ hordîm ez-şevk-i kadeh laht-ı ciger
Der-çemen gül gîred âhir 'ukde-i merkûz-ı mâ]

{Yıllarca kadeh şevkiyle ciğer parçası yedik. Bizim sağlam ukdemiz, eni sonu bahçede gül tutacaktır.}

ما بلاپروردگان باغ یأس و محنتیم

مژده فیض غم تو می دهد نوروز ما

[Mâ bilâ-perverdegân-ı bâg-ı ye's ü mihnetîm
Müjde-i feyz-i gam-ı tü mî-dihed nevrûz-ı mâ]

{Biz karamsarlık ve dert bağının yabancı bitkileriyiz. Nevruzumuz senin gamının vereceği feyzin müjdesiyle olur.}

ما به شام فرقت از وصلت قناعت کرده ایم

با جبین اوست صبح طالع فیروز ما

Mâ be-şâm-ı firkat ez-vuslat kanâ'at kerde'im
Bâ-cebîn-i üst subh-ı tâli-i firûz-ı mâ

{Biz ayrılık gecesinde kavuşmayla kanaat etmişiz. Kutlu talihimizin sabahı, onun/ kavuşmanın alnıyla olur.}

در تف و تاب آورد غالب نیاز و ناز را
 حسن عالم سوز یار و عشق عالم سوز ما
 Der-tef ü tâb âvered **Gâlib** niyâz u nâzrâ
 Hüsn-i ‘âlem-sûz-ı yâr u ‘aşk-ı ‘âlem-sûz-ı mâ

{Ey Gâlib! Sevgilinin dünyayı yakan güzelliği ile bizim âlemi yakan aşkımız, naz ve niyazı hararetlendirir.}

14¹⁰

fe ‘ilâtün/ fe ‘ilâtün/ fe ‘ilâtün/ fe ‘ilün

مد نظاره ام از بخت سیه مژگانست
 گشت کوته چو رگ تار نگه مژگانست
 [Medd-i nezzâre`em ez-baht-ı siyeh-müjgânest
 Geşt kûteh çü reg-i târ-ı nîgeh müjgânest]

{Uzun uzun bakışım, siyah kirpikli talih yüzündendir. Bakış ipinin damarı kısalmıca kirpik olur.}

چشم روشن چو شود خار سیه مژگانست
 کوته افتد چو نظر تار نگه مژگانست
 [Çeşm-i rûşen çü şevved hâr-ı siyeh müjgânest
 Kûteh üfted çü nazar târ-ı nîgeh müjgânest]

{Gören göz, siyah diken olunca kirpiktir. Bakış kısa düşünce bakış ipi kirpiktir.}

به لب خنجر جلاد تغافل سوگند
 که ترا جوهر شمشیر نگه مژگانست
 [Be-leb-i hançer-i cellâd-ı tegâfûl sevgend
 Ki türâ cevher-i şemşîr-i nîgeh müjgânest]

{Umursamazlık celladının hançeri ağzına ant olsun ki senin bakış kılıcının cevheri kirpiktir.}

واله جنبش ابرو شدن از کج نگهبست
 زیر مطلع دگرش نقش وله مژگانست
 [Vâlîh-i cünbiş-i ebrû şüden ez-kec-nîgehîst
 Zîr-i matla‘ digereş nakş-ı veleh müjgânest]

{Kaşın hareketine hayran oluş eğri bakışlılıktandır. Artık o matla altındaki hayran olunacak nakış kirpiktir.}

از رگ و ریشه شبهاست قماش مهتاب
 به سر دیده غفران گنه مژگانست
 [Ez-reg ü rîşe-i şebhâst kumâş-ı mehtâb
 Be-ser-i dîde-i gufrân-ı güneh müjgânest]

{Mehtap kumaşı, gecelerin ip ve telinden/ dokumasından oluşur. Günah bağışlama gözünün ucunda kirpik vardır.}

درد را جلوه معشوق دهد فیض جنون
 دیده داغ مرا بخت سیه مژگانست
 [Derdrâ cilve-i ma‘şûk dîhed feyz-i cünûn
 Dîde-i dâg-ı merâ baht-ı siyeh müjgânest]

10 Bu gazel, Şevket-i Buhârî Divanı’ndaki “نگه از دیدن آن چشم سیه مژگان است & چون سیه گشت رگ تار نگه مژگان است” matlalı gazele naziredir (Şevket-i Buhârî, G. 357, s. 172-173).

{Maşuğun cilvesi derde çılgınlık feyzi verir. Yaramızın gözündeki kara baht kirpiktir.}

خون صد طوطی تقریر چکد از مژه ام
گر ترا پنجه شهپاز نگه مژگانست

[Hûn-ı sad tûtî-i takrîr çeked ez-müje'em
Ger türâ pençe-i şehbâz-ı nîgeh müjgânest]

{Kirpik senin bakış doğanın pençesiyse benim kirpiğimden de yüz söyleyiş papağanının kanı damlar.}

غالب این آن غزل شوکت نادیده اداست
که ردیفش همه چون مد نگه مژگانست

[Gâlib in ân gazel-i Şevket-i nâdîde-edâst
Ki redifeş heme çün medd-i nîgeh müjgânest]

{Ey Gâlib! Bu, edası(bıb eşi benzeri) görülmemiş Şevket'in redifi uzun bakış gibi hep "müjgân (kirpik)" olan gazeli tarzındadır.}

15¹¹

mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün

ما گوهریم چرخ ستم پیشه شیشه است
اشک آتشیست و سبزه این بیشه شیشه است

[Mâ gevherîm çarh-ı sitem-pîşe şîşe'est
Eşk âteşîst ü sebze-i in bîşe şîşe'est]

{Biz inciyiz, zalim felek şişedir. Gözyaşı bir ateş, bu ormanın yeşilliği de şişedir.}

یا رب مباد تربت فانوس بی فروغ
شمعست عشق و خانه اندیشه شیشه است

[Yâ Rab me-bâd türbet-i fânûs bî-fürûg
Şem'est aşk u hâne-i endîşe şîşe'est]

{Ya Rabbi! Aşk mum, düşüncenin hanesi de şişedir. Fanus türbesi ışısız kalmasın.}

اشگستگی کجاست که بردارد آرزو
ره سنگسار و در کف ما تیشه شیشه است

[İşkestegî kücâst ki ber-dâred ârzû
Reh sengsâr u der-kef-i mâ tîşe şîşe'est]

{Arzu uyandıracak kırgınlık nerede! Yol taşlık ve bizim elimizdeki kazma da şişedir.}

کو گریه ای که لعل نگیندان دیده بود
از می نماند جرعه همین شیشه شیشه است

[Kû girye'î ki la'l-i nigîndân-ı dîde bûd
Ez-mey ne-mând cür'a hemîn şîşe şîşe'est]

{Gözün yüzük parmağına lal taşı olan gözyaşı hani?! Şaraptan yudum kalmadı, şişe aynı şişe!}

غالب گلی که بلبل رنگش نمی پرد
نقش پیاله است و رگ و ریشه شیشه است

[Gâlib gülî ki bülbül-i rengeş nemî-pered
Nakş-ı piyâle'est ü reg ü rişe şîşe'est]

11 Bu gazel, Şevket-i Buhârî Divanı'ndaki "پایم ز آهن و ره اندیشه شیشه است & نظاره کن که فرش ره تیشه شیشه است" matlalı gazele naziredir (Şevket-i Buhârî, G. 398, s. 186-187).

{Ey Gâlib! Renk bülbülü uçmayan gül, kadehin nakşı ve şişenin çizgileridir.}

16

fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilün

گریه بار خاطر دیوانه است

ابر رحمت آفت ویرانه است

[Girye bâr-ı hâtır-ı dîvâne'est
Ebr-i rahmet âfet-i vîrâne'est]

{Gözyaşı, çılgın âşîğın gönül yüküdür. Rahmet bulutu, viranenin afetidir.}

مشکل هر کس به قدر فهم اوست

وان که مجنونست او فرزانه است

[Müşkil-i her kes be-kadr-i fehmi-üst
V'ân ki Mecnûnest û ferzâne'est]

{Herkesin müşkülü, anlayışı miktarıdır. Mecnûn olan, bilgedir.}

قلقل مینا ندارد اعتبار

حرف وصلت در لب پیمانه است

[Kulkul-i mînâ ne-dâred i'tibâr
Harf-i vuslat der-leb-i peymâne'est]

{Kavuşma harfi, kadehin dudağındadır/ ağızındadır. Sırça sürahinin itibarı yoktur.}

گر نمی سوزد سمندر گو مسوز

بلبلان را گلشن آتشخانه است

[Ger nemî-sûzed semender gû me-sûz
Bülbülânra gülşen âteşhâne'est]

{Semender yanmıyorsa söyle yanmasın. Bülbüllerin ateş tapınağı gülşendir.}

رایگان فولست سرحد سخن

اولش آخر عجب افسانه است

[Râyegân kavlest ser-hadd-i sühan
Evveleş âhir 'aceb efsâne'est]

{Karşılıksız söz, sözün sınır boyudur. Başı da sonu da garip efsanedir.}

حیرتش معذور دارد دوستان

دیر شد غالب ز خود بیگانه است

[Hayreteş ma'zûr dâred dûstân
Dîr şüd **Gâlib** zi-hod bîgâne'est]

{Gâlib epeydir kendisine yabancı. Dostlar onun hayretini mazur görsün.}

17

fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilün

گم شد از من گفتنیها این زبان از بهر چیست

هیچ کالایی نمی دارم دکان از بهر چیست

[Güm şüd ez-men güftenihâ in zebân ez-behr-i çîst
Hiç kâlâyî nemî-dârem dükân ez-behr-i çîst]

{Söyleyeceklerim kaybolup gitti, bu dil neye yarar? Hiçbir kumaşım yok, dükkân neye yarar?}

خامه را گیرم که دربارست کو فیض کرم
در سرابستان حسرت نآودان از بهر چیست

[Hâmerâ gîrem ki dür-bârest kû feyz-i kerem
Der-serâbistân-ı hasret nâvdân ez-behr-i çîst]

{Tutalım kalem inci yağdırıyor olsun, cömertlik bereketi hani? Hasret seraplığında oluk neye yarar?}

سینه پرداغ من ای مرغ آه آفت هواست
با چنین باغ آتش افکن آشیان از بهر چیست

[Sîne-i pür-dâg-ı men ey murg-ı âh âfet-hevâst
Bâ-çünîn bâg âteş-efken âşiyân ez-behr-i çîst]

{Ey ah kuşu! Yaralarla dolu gönlüm afet havasındadır. Böylesi bir bağda ateş saçan yuva neye yarar?}

خط نمایانست اکنون غمزه قاتل کجاست
فتنه برپا گشت قهر قهرمان از بهر چیست

[Hat nümâyânest eknûn gamze-i kâtil kücâst
Fitne ber-pâ geşt kahr-ı Kahramân ez-behr-i çîst]

{Bugün ayva tüyü görünüyor, katil kıyabakış nerede? Fitne uyandı, Kahraman'ın öfkesi neye yarar?}

گر چنین تأثیر خواهد کرد آه نیمشب
این قدر افسانه خلق جهان از بهر چیست

[Ger çünîn te'sîr hâhed kerd âh-ı nîm-şeb
În kadar efsâne-i halk-ı cihân ez-behr-i çîst]

{Geceyarısı çekilen ah böylesi bir etki gösterecekse insanların bu kadar efsanesi neye yarar?}

عشق مظلومست در هر کشوری غالب خموش
دادفرمایی نمی بینم فغان از بهر چیست

'Aşk mazlûmest der-her kişverî **Gâlib** hamûş
Dâd-fermâyî nemî-bînem figân ez-behr-i çîst

{Ey Gâlib! Aşk her ülkede mazlumdur, sus artık! Yardıma yetişecek görmüyorum, çılgılık atmak neye yarar?}

18

mef'ûlû/ mefâ'ilü/ mefâ'ilü/ fe'ûlün

روی تو و سودای سر اینست و بسی نیست
در شام غریبان سحر اینست و بسی نیست

[Rûy-ı tü vü sevdâ-yı ser înest ü besî nîst
Der-şâm-ı garîbân seher înest ü besî nîst]

{Senin yüzün ve baştaki sevda budur, fazlası yok. Gariplerin gecesinde seher budur, fazlası yok.}

از جان گذرد لشگر آشوب به جانان
آن قافله را رهگذر اینست و بسی نیست

[Ez-cân güzered leşger-i âşûb be-cânân
Ân kâfilerâ reh-güzer înest ü besî nîst]

{Fitne askeri candan geçip sevgiliye gidiyor. O kafilenin geçiş yolu budur, fazlası yok.}

پرفیضم و از دیده نهانم چو صبايم

از نیک و بد من خبر اینست و بسی نیست

[Pür-feyzem ü ez-dîde nihânem çü sabâyem
Ez-nîk ü bed-i men haber înest ü besî nîst]

{Feyizle doluyum, tan yeli gibi gözden gizliyim. Benim iyimden kötümünden haber budur, fazlası yok.}

گر چشم تو خواهد که نفهمد سخن عشق

بر جان خموشان خطر اینست و بسی نیست

[Ger çeşm-i tü hâhed ki ne-fehmed sühan-ı ‘aşk
Ber-cân-ı hamûşân hatar înest ü besî nîst]

{Gözün aşk sözünü anlamak istemiyorsa suskunların canına tehlike budur, fazlası yok.}

خو کن به جگر خوردن افسوس و ملامت

هش دار که برگ سفر اینست و بسی نیست

[Hû kün be-ciger horden-i efsûs u melâmet
Hüş dâr ki berg-i sefer înest ü besî nîst]

{Ciğerini hayıflanış ve kınanma yemeye alıştırdır. Kendine gel, yolculuk azığı budur, fazlası yok.}

فردا من و یک توده خاک و گل ماتم

انجام سرور و کدر اینست و بسی نیست

[Ferdâ men ü yek tûde-i hâk ü gil-i mâtem
Encâm-ı sürûr u keder înest ü besî nîst]

{Yarın ben, bir avuç toprak ve matem çamuru. Sevinç ve kederin sonu budur, fazlası yok.}

غالب ز دل من چه ستانند ندانم

صد رشته به زلفش گهر اینست و بسی نیست

[Gâlib zi-dîl-i men çi sitânend ne-dânem
Sad rişte be-zülfeş güher înest ü besî nîst]

{Ey Gâlib! Benim gönlümden ne alırlar bilmiyorum. Onun saçından yüz tel... İnci budur, fazlası yok.}

19

fâ ‘ilâtün/ fâ ‘ilâtün/ fâ ‘ilâtün/ fâ ‘ilün

طره مشکین جانان را هوای شانه نیست

آن همای لامکان در بند فکر لانه نیست

[Turra-i müşkîn-i cânân râ hevâ-yı şâne nîst
Ân hümâ-yı lâ-mekân der-bend-i fikr-i lâne nîst]

{Sevgilinin misk kokulu perçeminin tarak hevesi yoktur. O mekansız umay, yuva düşüncesine kapılmış değil.}

من زبان را بستم او از ملک جان آمد برون

راز دل هر چند بنهفتم سخن بیگانه نیست

[Men zebân râ bestem û ez-mülk-i cân âmed birûn
Râz-ı dil her çend bünhüftem sühan-bîgâne nîst]

{Ben dilimi bağladım, o da can ülkesinden çıkageldi. Gönül sırrını ne kadar gizlersem gizleyeyim söze yabancı değil.}

گویک زرین بنماید ز مهر و مه چرا

گریهای ما ز گردون گریه طفلانه نیست

[Gûyek-i zerrîn bünmâyed zi-mihr ü meh çirâ
Giryehâ-yı mâ zi-gerdûn girye-i tıflâne nîst]

{Güneş ve ay niçin altın topçuklar gösteriyor? Bizim felek yüzünden döktüğümüz gözyaşları çocuk ağlaması değil ki!}

گاه آن باشد که بر آتش نشیند مرغ آه

همچو مجنون در سر سودایی من لانه نیست

[Gâh ân bâşed ki ber-âteş nişined murg-ı âh
Hemçü Mecnûn der-ser-i sevdâyî-i men lâne nîst]

{Benim sevdalı başımda Mecnun gibi yuva yoktur. Ah kuşu kimi zaman ateşe konar.}

استخوانم با هما جسمم به عنقا آشناست

در سواد دفتر من معنی بیگانه نیست

[Üstühânem bâ-hümâ cismem be-ankâ âşinâst
Der-sevâd-ı defter-i men ma'nî-i bigâne nîst]

{Kemiğim umayla, bedenim ankaıyla yakındır. Benim defterimin yazısında yabancı mana olmaz.}

من بسی فرزانه را کردم درین شطرنج مات

بازئ اهل محبت بازئ طفلانه نیست

[Men besî ferzânerâ kerdem der-în şatranc mât
Bâzî-i ehl-i muhabbet bâzî-i tıflâne nîst]

{Ben bu satrançta nice ustayı mat ettim. Âşıkların oyunu, çocuk oyunu değildir.}

این دل افسرده شادابی نمی یابد ز اشک

آب ما گرمست غالب سازگار دانه نیست

[În dil-i efsürde şâdâbî nemî-yâbed zi-eşk
Âb-ı mâ germest **Gâlib** sâzgâr-ı dâne nîst]

{Ey Gâlib! Bu donuk gönül, gözyaşıyla çözülmez. Bizim suyumuz sıcaktır, taneye uymaz.}

20

fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilün

در سپهر سینه ام داغ محبت کوکبست

لیک آن مهوش کجا داند که روزش بی شبست

[Der-sipîhr-i sîne'em dâg-ı muhabbet kevkebest
Lîk ân mehveş kücâ dâned ki rûzeş bî-şebest]

{Göğüs göğümdeki yıldız, aşk yarasıdır. Lâkin günü gecesiz olan o ay gibi güzel nereden bilecek!}

کافر زلفت مبدا رهن ایمان کس

صد برهمن در کمندش وقف یا رب یا ربست

[Kâfir-i zülfet me-bâdâ reh-zen-i îmân-ı kes
Sad berehmen der-kemendeş vakf-ı yâ Rab yâ Rabest]

{Kâfir saçın kimsenin iman yolunu kesmesin. Onun kemendinde yüz Brahman rahibi “Ya Rabbi! Ya Rabbi!” diyerek durmaktadır.}

نه همین لعل شکرریز و رخ آتش فشان
جان بی پروای عاشق را هزاران مطلبست

[Ne hemîn la‘l-i şeker-rîz ü ruh-ı âteş-feşân
Cân-ı bî-pervâ-yı ‘âşîkrâ hezârân matlabest]

{Âşığın pervasız canı sadece şeker dökücü dudak ve ateş saçan yanakla yetinmez, bin istek peşindedir.}

داند از بیداد قتل بی گناهان را ثواب
یا رب این شوخ ستم خو از کدامین مذهبست

[Dâned ez-bîdâd katl-i bî-günâhân râ sevâb
Yâ Rab îñ şûh-ı sitem-hû ez-küdâmîn mezhebest]

{Ya Rabbi! Bu zâlim güzel hangi mezhepten? Öyle zalim ki günahsızları katletmeyi sevap sayıyor.}

التفات عشق دارد حسن را شیرین ادا
گریه غالب برای خنده زیر لبست

[İltifât-ı ‘aşk dâred hüsnâ şîrîn-edâ
Giryê-i **Gâlib** berây-ı hande-i zîr-i lebest]

{Aşk, güzelliğe tatlı bir edayla iltifat eder. Gâlib’in gözyaşı, bıyık altından gülümsemek içindir.}

21

mef‘ûlü/ fâ‘ilâtü/ mefâ‘ilü/ fâ‘ilün

آن شب که یاد عارض او بر زبان گذشت
چون شمع آتش سر من ز استخوان گذشت

[Âñ şeb ki yâd-ı ‘ârız-ı û ber-zebân güzeşt
Çün şem‘ âteş-i ser-i men zi_üstühân güzeşt]

{Onun yanağını anmayı dilimden geçirdiğim gece, mum gibi benim başımdaki ateş de kemikten aştı.}

می کن قیاس لشگر غم را ز داغها
جایی که نقش پاست فزون کاربان گذشت

[Mî-kün kıyâs leşger-i gamrâ zi-dâghâ
Câyî ki nakş-ı pâst füzûn kârbân güzeşt]

{Gam ordusunu yaralardan kıyasla! Ayak izi olan yerde nice kervan geçti.}

چون گل هر آنچه داد به من باز خاست چرخ
افسوس از آن حیات که در مهر آن گذشت

[Çün gül her ânçi dâd be-men bâz hâst çarh
Efsûs ez-ân hayât ki der-mihr-i ân güzeşt]

{Felek, tıpkı güle yaptığı gibi, bana verdiği her şeyi geri istedi. Onun merhametiyle geçen hayata yazık!}

زینهار چاک سینۀ مارا مبین بد
آب حیات رحمت ازین ناودان گذشت

[Zînhâr çâk-i sîne-i mârâ me-bîn bed
Âb-ı hayât-ı rahmet ezîn nâvdân güzeşt]

{Bizim göğsümüzdeki yarığı sakın kötü görme! Rahmet bengi suyu, bu oluktan geçti.}

در کوی ما ز آتش دلها خبر چو یافت
آن شهسوار ملک جفا گرم عنان گذشت

[Der-kûy-ı mâ zi-âteş-i dilhâ haber çü yâft
Ân şeh-süvâr-ı mülk-i cefâ germ-'inân güzeşt]

{Cefa ülkesinin usta binicisi sevgili, mahallemizdeki gönül ateşlerinden haber almca dört nala geçti.}

غالب بسی شتافتم اقلیم عشق را
تا آمدم به سمت حقیقت زمان گذشت

[Gâlib besî şitâftem iklîm-i 'aşkrâ
Tâ âmedem be-semt-i hakikat zamân güzeşt]

{Ey Gâlib! Aşk ülkesini epey hızlı dolaştım. Hakikat semtine gelinceye kadar zaman geçti.}

22

mefâ 'ilün/ fe 'ilâtün/ mefâ 'ilün/ fe 'ilün

شود به طوطی تقریر قند لعل تو قوت
مسیح را به شکرخنده ای کنی مبهوت

[Şevd be-tûtî-i takrîr kand-i la'l-i tü kût
Mesîhrâ be-şeker-handeî künî mebhût]

{Senin lal taşını andıran şeker dudağın, konuşma papağanına gıda olur. Bir tatlı gülümsemeyle Hz. İsa'yı sus pus edersin.}

به نوبهار خط پشت لب زبس جوشید
چکید آب زمرد ز چشمه یاقوت

[Be-nev-bahâr hat-ı püşt-i leb zi-bes cûşîd
Çekîd âb-ı zümürüd zi-çeşme-i yâkût]

{İlkbaharda dudağın yanındaki ayva tüyü öyle bir coştı ki yakut çeşmesinden zümrüt suyu damlamış gibi oldu.}

گر از نوای محبت درون تهیست چه فرق
میان کاسه طنبور و تخته تابوت

[Ger ez-nevâ-yı muhabbet derûn tehîst çi fark
Miyân-ı kâse-i tanbûr u tahta-i tâbût]

{Gönül aşk nağmesinden boş kalyorsa tambur kasesiyle tabut tahtası arasında ne fark var!}

به بزمگاه خموشی مکن چنین نالان

مرا که فرصت یک دم بسست حق سکوت

[Be-bezmgâh-ı hamûşî me-kün çünîn nâlân
Merâ ki fırsat-ı yek dem besest hakk-ı sükût]

{Suskunluk meclisinde böylesine inleme! Bize bir anlık susma hakkı fırsatı verilsin yeter.}

هنور در حذرمد از گزند سحر تو من

که خال و خط و زنج هست فتنه هاروت

[Henûz der-hazerem ez-gezend-i sihr-i tü men
Ki hâl ü hatt u zenah hest fitne-i Hârût]

{Ben senin yaptığın büyüünün zararından hâlâ korkuyorum. Zira ben, ayva tüyü ve çene Harut fitnesidir.}

عروس فکر تو غالب چو آفتاب حیات

مبند مهر به زال زمانه فرتوت

[‘Arûs-ı fikr-i tü **Gâlib** çü âfitâb-ı hayât
Me-bend mihr be-zâl-i zamâne-i fertût]

{Ey Gâlib! Senin düşünce gelinin, hayat güneşi gibidir. Bunak zamane kocakarısına sevgi besleme!}

23

fâ ‘ilâtün/ fâ ‘ilâtün/ fâ ‘ilâtün/ fâ ‘ilün

هر که پیش از رهبری خود را به منزل می زند

از تن خاکی به دیوار عدم گل می زند

[Her ki pîş ez-rehberî hodrà be-menzil mî-zened
Ez-ten-i hâkî be-dîvâr-ı ‘adem gil mî-zened]

{Bir kılavuz olmaksızın kendini bir menzile yetiştiren kişi, yokluk duvarına toprak bedenden çamur sıvar.}

از پر مژگان خضر آرد پر مضراب ساز

مطرب حیرت به بزمی که ره دل می زند

[Ez-per-i müjgân-ı Hızır âred per-i mızrâb-ı sâz
Mutrib-i hayret be-bezmî ki reh-i dil mî-zened]

{Hayret çalgıcısı bir mecliste gönül usulü çaldığında saz tezenesinin perini Hz. Hızır’ın kirpik telinden getirir.}

همت صاحب دلان باشد فزونتر بعد مرگ

گوهرش یغماست چون کشتی به ساحل می زند

[Himmet-i sâhib-dilân bâşed füzûnter ba‘d-ı merg
Gevhereş yagmâst çün keştî be-sâhil mî-zened]

{Gönül ehlinin himmeti, ölüm sonrası daha da artar. Gemi karaya oturduğunda içindeki mücevherler yağma edilir.}

قلب هر ناقص عیاری مستحق داغ نیست

سکه را سلطان غم بر نقد کامل می زند

[Kalb-i her nâkıs-‘ayârî müstehakk-ı dâğ nîst
Sikkerâ sultân-ı gam ber-nakd-i kâmil mî-zened]

{Her ayarı bozğun kalbi, dağlamaya uygun değildir. Gam sultanı, tam ayar altına sikke vurur.}

زخم پرخونی که دارد سینه مجروحان عشق

خنده رنگین به تیغ تیز قاتل می زند

[Zahm-ı pür-hûnî ki dâred sîne-mecrûhân-ı ‘aşk
Hande-i rengîn be-tîg-ı tîz-i kâtil mî-zened]

{Göğsü aşkla yaralananların kan içindeki yarası, katil keskin kılıca renkli/ parlak bir tebessüm atar.}

از سماع مولوی غالب که پردازد غزل

زهره در رقص آید و دف و جلاجل می زند

[Ez-semâ‘-ı Mevlevî **Gâlib** ki perdâzed gazel
Zühre der-raks âyed ü deff ü celâcil mî-zened]

{Gâlib, Mevlevi semâsiyla gazel söyleyince Zühre raksa gelip def ve zil çalar.}

24¹²*fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilün*

رنگ گل‌های هوس بوی فنا شد صاف شد

شبنم از بی تابی حیرت هوا شد صاف شد

[Reng-i gülhâ-yı heves bûy-ı fenâ şüd sâf şüd

Şebnem ez-bî-tâbî-i hayret hevâ şüd sâf şüd]

{Heves güllerinin rengi fanilik kokusu olup saflaştı. Şebnem hayret bitaplığı yüzünden hava olup saflaştı.}

قطرهای خون که خوش بگداخت در لخت جگر

اشک غم شد آب قندیل دعا شد صاف شد

[Katrehâ-yı hûn ki hoş bügdâht der-laht-ı ciger

Eşk-i gam şüd âb-ı kandîl-i du'â şüd sâf şüd]

{Ciğer parçasında güzelce eriyen kan damlaları, gam gözyaşı ve dua kandilinin suyu olup saflaştı.}

رفت موج گریهٔ تقریر وقت خامشیست

سیل این ویرانه مهتاب صفا شد صاف شد

[Reft mevc-i girye-i takrîr vakt-i hâmuşîst

Seyl-i în vîrâne mehtâb-ı safâ şüd sâf şüd]

{Söyleyiş gözyaşının dalgası gitti, suskunluk zamanı. Bu viranenin seli safa mehtabı olup saflaştı.}

شد به یمن خط قرین مهر وصلت شام غم

گرد ظلمتهای او ظل هما شد صاف شد

[Şüd be-yümn-i hat karîn-i mihr-i vuslat şâm-ı gam

Gerd-i zulmethâ-yı û zıll-ı hümâ şüd sâf şüd]

{Gam gecesi, ayva tüyünün bereketiyle kavuşma güneşine yakınlaştı. Onun karanlıklarının tozu umay gölgesi olup saflaştı.}

آتشی در خرمن این ظالمان خواهد گذاشت

ابر آهم پرتو برق بلا شد صاف شد

[Âteşî der-harmen-i în zâlimân hâhed güzâşt

Ebr-i âhem pertev-i berk-i belâ şüd sâf şüd]

{Ah bulutum bela şimşeğinin ışığı olup saflaştı. Bu zalimlerin harmanına ateş bırakacak.}

غالب از اشراق دل دارد به شوکت گفتگو

شعلهٔ تقریر ما تا بی صدا شد صاف شد

[Gâlib ez-işrâk-ı dil dâred be-Şevket güftgû

Şu 'le-i takrîr-i mâ tâ bî-sadâ şüd sâf şüd]

{Gâlib, Şevket'le gönül yanışına dair söyleşir. Bizim söyleyiş alevimiz ses vermeyince saflaşır.}

12 Bu gazel, Şevket-i Buhârî Divanı'ndaki "شعله ام از آب شمشیرش هوا شد صاف شد & رنگ خون من به دست او حنا شد صاف شد" matlahı gazele naziredir (Şevket-i Buhârî, G. 582, s. 259).

mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün

شکفت اسرار فرقان محبت از رخس گل شد

ز چرخ سینه ام جبریل دل برخاست بلبل شد

[Şüküft esrâr-ı Furkân-ı muhabbet ez-ruheş gül şüd
Zi-çarh-ı sîne'em Cibrîl-i dil ber-hâst bülbül şüd]

{Onun yanağında aşk Kuran'ının sırları açılıp gül oldu. Gönül Cebrâil'i göğüs göğümde havalanıp bülbül oldu.}

سپهکاری بخت عشق را نازم که گیسویت

ز چشم زهربارم آب می خوردست و سنبل شد

[Siyehkârî-i baht-ı 'aşkrâ nâzem ki gîsûyet
Zi-çeşm-i zehr-bârem âb mî-hordest ü sünbül şüd]

{Aşk bahtının karalığına/ zulmüne kurban olayım! Saçın, zehir (gibi gözyaşı) yağdıran gözümle sulanıp sümbül oldu.}

چه سان قربان شود بی درد جلاد نگاهش را

بلای موج موجم جوهر تیغ تغافل شد

[Çisân kurbân şevd bî-derd cellâd-ı nigâheşrâ
Belâ-yı mevc mevcem cevher-i tîg-ı tegâfûl şüd]

{Dalga dalga belalarım, umursamazlık kılıcının cevheri oldu. Dertsiz kimse, onun bakış celladına hangi biçimde kurban olsun!}

گمان بردم که با طوفان خون دوزخ نمی سازد

شراری جست بر دل خانمان سوز تحمل شد

[Gümân bürdem ki bâ-tûfân-ı hûn dûzah nemî-sâzed
Şerârî cest ber-dil hânûmân-sûz-ı tahammül şüd]

{Kan tufanı varken cehennem oluşmaz sanıyordum. Gönle sıçrayan kıvılcım, tahammül evini yaktı.}

به دور کاکلت قید تعلق بر نمی خیزد

هنوز اهل جنون در بند دعوای تسلسل شد

[Be-devr-i kâkület kayd-ı ta'alluk ber nemî-hîzed
Henûz ehl-i cünûn der-bend-i da'vâ-yı teselsül şüd]

{Senin perçeminin devrinde alaka/ bağıllık kaydı ortadan kalkmaz. Çılgın âşıklar hâlen bağlanma/ zincirlenme davasının bağıyla bağlılar.}

به یاد جلوهایش بس که ریزم فکر رنگارنگ

بیاض لوح مشقم نقش ارژنگ تخیل شد

[Be-yâd-ı cilvehâyeş bes ki rîzem fikr-i reng-â-reng
Beyâz-ı levh-i meşkem nakş-ı Erjeng-i tahayyül şüd]

{Onun cilvelerini anarak öyle rengarenk düşünceler saçtım ki meşk tahtamın beyazı hayal Erjeng'inin çizimi oldu.}

تفاوت حال ساغرهاست غالب شان صہبا نیست

تو پنداری که جایش گه ترقی گه تنزل شد

[Tefâvüt hâl-i sâgarhâst **Gâlib** şân-ı sahbâ nîst
Tü pindârî ki câyeş geh terakkî geh tenezzül şüd]

{Ey Gâlib! Farklılık kadehlerin hâlidir, şarabın şanımdan değildir. Sense onun yerinin bazen terakki (yükseliş) bazen de tenezzül (iniş) olduğunu sanıyorsun.}

26

mefâ 'ilün/ fe 'ilâtün/ mefâ 'ilün/ fe 'ilün

شبی که دل ز غمش آه شعله تاب کشد

سواد شب به رخ از صبح دم نقاب کشد

[Şebî ki dil zi-gameş âh-ı şu 'le-tâb keşed

Sevâd-ı şeb be-ruh ez-subh-dem nikâb keşed]

{Gamıyla gönlün alevli bir ah çektiği gece, karanlık gece de yüzüne sabah aydınlığından bir örtü çeker.}

سیه بهار غم از چشم خون نثار منست

نگاهم از گل داغ جنون گلاب کشد

[Siyeh-bahâr-ı gam ez-çeşm-i hûn-nisâr-ı menest

Nigâhem ez-gül-i dâg-ı cünûn gülâb keşed]

{Gamın kara baharı/ körkütük sarhoşluğu, benim kan saçan gözümle olur. Bakışım, çılgınlık yarasının gülünden gül suyu çıkarır.}

مزاج نازک لعلش چو قصد عیش کند

شراب بوی گل از ساغر حباب کشد

[Mizâc-ı nâzik-i la'leş çü kasd-ı 'ayş küned

Şarâb-ı bûy-ı gül ez-sâgar-ı habâb keşed]

{Onun lali andıran dudağının nazik mizacı eğlenmeye niyetlenince gül kokusu şarabını hava kabarcığı kadehinden içer.}

به کامبخشی زلفش کسی کند تقریر

که ناز بخت سیه بهر پیچ و تاب کشد

[Be-kâm-bahşî-i zülfeş kesî küned takrîr

Ki nâz-ı baht-ı siyeh behr-i pîç ü tâb keşed]

{Onun saçının murat bağışlayıcı olduğunu, kara bahtın nazını kargaşa/ dağınıklık için çeken kimse söyleyebilir.}

به یاد عارض گلرنگ آن صنم غالب

گلاب معنی روشن ز آفتاب کشد

[Be-yâd-ı 'ârız-ı gül-reng-i ân sanem **Gâlib**

Gülâb-ı ma'nî-i rûşen zi-âfitâb keşed]

{Gâlib, putu andıran o güzelin gül renkli yanağının hasretiyle, güneşten gülsuyunu andıran açık mana çıkarır.}

27

fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilün

روزن کاشانه دل دیده خونین شود

روشنی این باغ را از رخنه گلچین شود

[Revzen-i kâşâne-i dil dîde-i hûnîn şevd

Rûşenî in bâgrâ ez-rahne-i gül-çîn şevd]

{Gönül köşkünün penceresi, kanlı göz olur. Bu bahçe, gül toplayıcı dudağın aralığıyla aydınlanır.}

بی قراری هست مادرزاد روشن خاطران

طفل سیماب از صفای سینه بی تمکین شود

[Bî-karârî hest mâder-zâd-ı rûşen-hâtırân
Tıfl-ı sîmâb ez-safâ-yı sîne bî-temkîn şevded]

{Sabırsızlık/ Yerinde duramayış, temiz kalplilerde anadan doğma vardır. Cıva çocuğu, içi temiz olduğu için sabırsız davranır/ yerinde duramaz.}

خرمن نورست ازبس گردش ایام عشق

هفته اهل محبت خوشه پروین شود

[Harmen-i nûrest ez-bes gerdiş-i eyyâm-ı ‘aşk
Hefte-i ehl-i muhabbet hûşe-i Pervîn şevded]

{Aşk günlerinin dönüşü nur harmanıdır vessalam! Âşıkların haftası, Ülker salkımına döner.}

اعتدال طبع اگر باشد بهارست چار فصل

دور گل دائم نماید چون نگه رنگین شود

[İ’tidâl-i tab‘ eger bâşed bahârest çâr fasl
Devr-i gül dâ’im nümâyed çün nigh rengîn şevded]

{Yaradılış uyumlu olursa dört mevsim bahardır. Bakış iç açıcı olunca daima gül mevsimi/ ilkbahar görünür.}

شد کف افسوس من آمدشدم بیم و امید

با سرای وحدتم در بند کفر و دین شود

[Şüd kef-i efsûs-ı men âmed-şüd-i bîm ü ümîd
Bâ-serây-ı vahdetem der-bend-i küfr ü dîn şevded]

{Korku ve ümidin geliş gidiş yeri olan hayıflanma elim vahdet evimde din ve küfür bağıyla bağlıdır.}

یافت شعرم تا ز دست حرفگیران انتخاب

هر که انگشتی نهاد غالب پی تحسین شود

[Yâft şî‘rem tâ zi-dest-i harf-gîrân intihâb
Her ki engüşti nihed **Gâlib** pey-i tahsîn şevded]

{Şiirim laf atıcıların/ eleştirmenlerin eliyle seçildiğinden beri her kim parmak koyarsa bunu övmek amacıyla yapar.}

28

mefâ ‘ilün/ fe ‘ilâtün/ mefâ ‘ilün/ fe ‘ilün

غبار سرمه دقت به گرد دل نرسد

نگاه چشم بصیرت به گرد دل نرسد

[Gubâr-ı sürme-i dikkat be-gird-i dil ne-resed
Nigâh-ı çeşm-i basîret be-gird-i dil ne-resed]

{Dikkat sürmesinin tozu, gönlün çevresine varamaz. Basiret gözünün bakışı, gönlün çevresine ulaşamaz.}

یقین شناس که جبریل می فشانند بال

همای اوج خیالت به گرد دل نرسد

[Yakîn şînâs ki Cibrîl mî-feşâned bâl
Hümâ-yı evc-i hayâlet be-gird-i dil ne-resed]

{Şunu iyi bil: Orada senin hayalinin yüksekten uçan umayı kanat çırpıldığı için Hz. Cebrâil gönlün çevresine yaklaşamaz.}

اگر شود همه پروانه ثابت و سیار

قسم به مهر حقیقت به گرد دل نرسد

[Eger şevved heme pervâne sâbit ü seyyâr
Kasem be-mihr-i hakikat be-gird-i dil ne-resed]

{Bütün yıldız ve gezegenler pervane olsa bile hakikat güneşine ant olsun ki gönlün çevresine yaklaşamazlar.}

زدست زندگی معنی روح معنی اوست

ادا و لفظ و عبارت به گرد دل نرسد

[Zedest zindegî-i ma'nî rûh-ı ma'nî üst
Edâ vü lafz u 'ibâret be-gird-i dil ne-resed]

{Eda, lafız ve sözler gönlün etrafına yaklaşamaz. Mananın ruhu odur, manaya can verir.}

چو طور برق تجلی ز شمع مستغنیست

فروغ شعله حکمت به گرد دل نرسد

[Çü Tûr-ı berk-tecellî zi-şem' müstagnîst
Fürûg-ı şu 'le-i hikmet be-gird-i dil ne-resed]

{Yıldırımın tecelli ettiği Tur dağı gibi (olan gönül) muma ihtiyaç duymadığı için hikmet alevinin ışığı gönlün etrafına yaklaşamaz. }

خموش دم مزن اسعد ادب نگه می دار

رسد سخن به نهایت به گرد دل نرسد

[Hamûş dem me-zen **Es'ad** edeb nigh mî-dâr
Resed sühan be-nihâyet be-gird-i dil ne-resed]

{Ey Esad! Sus, konuşma, edebini takın! Söz sona erer, gönlün etrafına varamaz.}

29

fe'îlâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün

از فغانم بتان را چه خبر

نی چه نالد شهان را چه خبر

[Ez-figânem bütânâ çî haber
Ney çî nâled şehânâ çî haber]

{Ahımdan güzellerin nereden haberi olsun?! Ney niçin inliyor, padişahların nereden haberin olsun?!}

نیست معنی به هیچ دعوی کار

گوش داند زبان را چه خبر

[Nîst ma'nî be-hîç-da'vî-kâr
Gûş dâned zebânâ çî haber]

{Davasız iş yapmanın manası yoktur. Kulak bilir, dilin nereden haberi olsun?!}

شهره شد دل گرفتنت در شهر

زین خبر بی دلان را چه خبر

[Şöhre şûd dil giriftenet der-şehr
Z'in haber bî-dilânâ çî haber]

{Şehirde gönül aldığın meşhur oldu. Bu haberdan âşıkların nereden haberi olsun?!}

نامهٔ صد نواست در بلبل

غنچه گلستان را چه خبر

[Nâme-i sad-nevâst der-bülbül

Gonca-i gülsitân râ çi haber]

{Bülbülün yüz nağmeli mektubu var. Gül bahçesindeki goncanın nereden haberi olsun?!}

غم مخور غالب از برای جهان

گر بمیری جهان را چه خبر

[Gam me-hor **Gâlib** ez-berây-ı cihân

Ger be-mîrî cihân râ çi haber]

{Ey Gâlib! Dünya için gam yeme! Ölsen de dünyanın nereden haberi olsun?!}

30

fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilün

جان به لب آورده و در یاد جانانم هنوز

کار با ایمان رسیدست و صنم خوانم هنوز

[Cân-be-leb âverde vü der-yâd-ı cânânem henûz

Kâr bâ-îmân resîdest ü sanem-hânem henûz]

{Canım çıkmak üzere ve hâlâ sevgilimi düşünüyorum. İş imana dayandı ve hâlâ put sayıklıyorum.}

هیچ کس را اینچنین دیوانگی مشهود نیست

گریه بر من می کند خلقی و خندانم هنوز

[Hiç kesrâ inçünîn dîvâneğî meşhûd nîst

Girye ber-men mî-küned halkî vü handânem henûz]

{Hiç kimse böylesi bir çılgınlık görmedi. Halk bana ağlıyor, bense hâlâ gülüyorum }

یک جهان معنی توحیدست در کنج دلم

نابسامانم هنوز و نامسلمانم هنوز

[Yek-cihân ma'nî-i tevhîdest der-künc-i dilem

Nâ-be-sâmânem henûz u nâ-müselmânem henûz]

{Gönlüm mahzeninde tamamen tevhit manası var. Hâlâ darmadağınım, hâlâ müslüman değilim.}

مغزم آتش گسته و جان سخن را سوخته است

من چرا در شعلهٔ ادراک سوزانم هنوز

[Magzem âteş geşte vü cân-ı sūhanrâ sūhte'est

Men çirâ der-şu'le-i idrâk sūzânem henûz]

{Beynim ateş olmuş, sözün canı yanmakta. Ben niçin hâlâ idrâk alevinde yanıyorum?!}

پیش زلف کافر اشگستگی دارد رواج

از ثبات توبهای خود پشیمانم هنوز

[Piş-i zülf-i kâfireş işkestegî dâred revâc

Ez-sebât-ı tevbehâ-yı hod peşimânem henûz]

{Onun kâfir saçının önünde kırgınlığın revacı oluyor. Ben hâlâ kendi tövbelerimin sağlamlığından pişmanım.}

همچو من محو تماشای تو هیچ آینه نیست

کاربان جلوه ات بگذشت و حیرانم هنوز

Hemçü men mahv-ı temâşâ-yı tü hîç-âyîne nîst

Kârbân-ı cilve'et bûgzeşt ü hayrânem henûz

{Benim gibi seni seyretmekle mahvolan hiç yok. Cilve kervanın geçti ve ben hâlâ hayranım.}

غلغلی در عالم افکندست طبع غالبم

لیک من مغلوب اطوار جوانانم هنوز

[Gulgulî der-âlem efkendest tab'-ı **Gâlibem**

Lîk men maglûb-ı etvâr-ı cûvânânem henûz]

{Gâlib yaradılışım âleme curcuna saldı ama ben hâlâ gençlerin tavırlarına mağlubum.}

دارم امیدى ز فیض حضرت منلای روم

دیده دوز همت آن شاه شاهانم هنوز

[Dârem ümmîdî zi-feyz-i hazret-i Monlâ-yı Rûm

Dîde-dûz-ı himmet-i ân şâh-ı şâhânem henûz]

{Mevlâna hazretlerinin feyzinden umutluyum. Hâlâ o padişahlar padişahının yardımına göz dikmedeyim.}

31¹³

İşbu gazel mevâlî-i izâmndan Kal'a Halîfesizâde Hamdullâh Efendi ibrâmıyla söylenmiş olup bundan sonra ilâ-âhiri'l-ömr harf-i vâhid eş'âr tefevvüh buyurmadıkları kiyânet-i eş'ârdandır.

Nazîre-i Muhteşem-i Kâşî

fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlün

جان سفر کرده و دل واله دیدار هنوز

خانه خالی شد و آینه به دیوار هنوز

[Cân sefer kerde vü dil vâlih-i dîdâr henûz

Hâne hâlî şüd ü âyîne be-dîvâr henûz]

{Can yolculuğa çıkmış ve gönül hâlâ güzel yüze hayran. Ev boşalmış ve hâlâ duvarda ayna var.}

اولین ساغر عشق این همه شور محشر

کس ندارد خبر از عاقبت کار هنوز

[Evvelîn sâgar-ı 'aşk îh heme şûr-ı mahşer

Kes ne-dâred haber ez-'âkıbet-i kâr henûz]

{Bütün bu mahşer kargaşasında ilk aşk kadehi... İşin sonunun nereye varacağından kimsenin haberi yok.}

غافلای ای نگه خسته مگر از خط نو

ز آسمان آمده عیسی و تو بیمار هنوز

[Gâfilî ey nîgeh-i haste meger ez-hat-ı nev

Zî_âsumân âmede 'Îsî vü tü bîmâr henûz]

{Ey hasta bakış! Galiba yeni çıkan ayva tüyünden gafilsin. Gökten Hz. İsa inmiş ve sen hâlâ hastasın.}

13 Bu gazel, Muhteşem-i Kâşânî Divanı'ndaki "مردم و بر دل من باز غم یار هنوز & جان سبک رفت و من از عشق گران بار هنوز" matlahı gazele naziredir (Muhteşem-i Kâşânî, G. 315).

خون نماندست و همین خنده زند لاله داغ

باده آخر شد و مخمور تو هشیار هنوز

[Hûn ne-mândest ü hemîn hande zened lâle-i dâg

Bâde âhir şüd ü mahmûr-ı tû hüşyâr henûz]

{Kan kalmamış ve laleyi andıran yara gülümsüyor. Şarap tükendi ve senin mahmurun hâlâ ayık.}

زاهد از زلف پریشان تو خوابی دیدست

به کف آورده سر رشته زار هنوز

[Zâhid ez-zülf-i perîşân-ı tû hâbî dîdest

Be-kef âverde ser-i rişte-i zünnâr henûz]

{Senin dağınık saçından bir rüya gören ham sofu, zünnar ipinin ucunu hâlâ elinde tutuyor.}

از سخنسازئ بیمار نگه در عجبم

رمقی مانده و او بر سر گفتار هنوز

[Ez-sühan-sâzî-i bîmâr nîgeh der-‘acebem

Ramakî mânde vü ü ber-ser-i güftâr henûz]

{Hasta bakışın konuşmasına hayret ediyorum. Ölmeme ramak kalmış ve o hâlâ sözün başında.}

غالب از محتشمان نیست گدای عشقت

هست ازین طور غزل خامه شرمسار هنوز

[Gâlib ez-Muhteşemân nîst gedâ-yı aşkest

Hest ezîn tavr-ı gazel hâme şerîmsâr henûz]

{Gâlib *muhteşem*lerden değildir, aşkın dilencisidir. Bu gazel tarzı yüzünden kalem hâlâ utanıyor.}

32¹⁴

fâ ‘ilâtün/ fâ ‘ilâtün/ fâ ‘ilâtün/ fâ ‘ilün

اشک ما را دیده ای جسم نزار ما می پرس

غرق طوفانیم از شمع مزار ما می پرس

[Eşk-i mârâ dîde’î cism-i nizâr-ı mâ me-purs

Gark-ı tûfânîm ez-şem-‘i mezâr-ı mâ me-purs]

{Gözyaşımızı görmüşsün, bizim çelimsiz bedenimizi sorma! Tufana boğulmuşuz, mezar mumumuzu sorma!}

از وجود ما نشان غیر از عدم موجود نیست

همره برقیم زنه از دیار ما می پرس

[Ez-vücûd-ı mâ nişân gayr ez-‘adem mevcûd nîst

Hem-reh-i berkîm zinhâr ez-diyâr-ı mâ me-purs]

{Varlığımızda yokluktan başka bir belirti yoktur. Yıldırımla yoldaşız, asla diyarımızı sorma!}

دور کردند از سر منصور ما مرغان قیس

غنجهای وحدتیم از شاخسار ما می پرس

[Devr kerdend ez-ser-i Mansûr-ı mâ murgân-ı Kays

Goncahâ-yı vahdetîm ez-şâhsâr-ı mâ me-purs]

{Mecnun’un kuşları, Mansur’umuzun başında döndüler. Biz vahdet goncasıyız, dalmızı sorma!}

14 Bu gazel Kelîm-i Hemedânî Divanı’ndaki “دیده را کردی سفید از انتظار ما می پرس & صبح ما را دیدی از شبهای تار ما می پرس” matlalı gazele naziredir (Kelîm-i Hemedânî, G. 413, s. 454-455).

در شب تاریک حیرت خانه آینه ایم

بار اگر آمد برفت از انتظار ما مپرس

[Der-şeb-i târik-i hayret hâne-i âyîne'im
Yâr eger âmed bi-reft ez-intizâr-ı mâ me-purs]

{Hayretin karanlık gecesinde ayna yuvasıyız. Sevgili geldiyse bile gitti, bekleyişimizi sorma!}

در گلویم ناله را کردی گره ای عشق چیست

آنچه از دل خاست از جان فگار ما مپرس

[Der-gelûyem nâlerâ kerdî girih ey 'aşk çîst
Ânçi ez-dil hâst ez-cân-ı figâr-ı mâ me-purs]

{Ey aşk! Ahı boğazımda düğümledin, bu nedir? Gönlümüzden kopanı yaralı canımıza sorma!}

کج عطایه‌های دورانست جرم غمزه نیست

باده بر مستان بده اما خمار ما مپرس

[Kec-'atâyiîhâ-yı devrânest cürm-i gamze nîst
Bâde ber-mestân bi-dih ammâ humâr-ı mâ me-purs]

{Zamanenin yakışksız bağışlarıdır, kıyabakışın suçu yok. Sarhoşlara şarap ver ama mahmurluğumuzu sorma!}

این جواب آن غزل غالب که می گوید کلیم

صبح ما را دیدی از شبهای تار ما مپرس

[În cevâb-ı ân gazel **Gâlib** ki mî-gûyed Kelîm
Subh-ı mârâ dîdî ez-şebhâ-yı târ-ı mâ me-purs]

{Ey Gâlib! Bu, Kelîm'in söylediği "Sabahımızı gördün, karanlık gecelerimizi sorma" gazeline naziredir.}

33

fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlün

هستم از گلشن رویت به تماشا قانع

من که از یک نظرم زین همه دنیا قانع

[Hestem ez-gülşen-i rûyet be-temâşâ kâni'
Men ki ez-yek nazarem z'în heme dünyâ kâni']

{Yüzünün gülşenini seyretmekle yetinirim. Ben bütün bu dünyadansa bir bakışla yetinirim.}

یوسف عشق ز مردان غم افزون خواهد

نیست از مصر محبت به زلیخا قانع

[Yûsuf-ı 'aşk zi-merdân-ı gam-efzûn hâhed
Nîst ez-Mısr-ı muhabbet be-Zelîhâ kâni']

{Aşk Yusuf'u aşk Mısır'ında Zeliha'yla yetinmeyip gamı sürekli artan âşıklar ister.}

روز تا شب به هوس منتظر شام خطم

شدم از بوسه به یک وعده فردا قانع

[Rûz tâ şeb be-heves muntazır-ı şâm-ı hatem
Şüdem ez-bûse be-yek va'de-i ferdâ kâni']

{Senin ayva tüyü akşamını gece gündüz hevesle bekliyorum. Yarına dair bir buse vaadiyle yetinirim.}

من هم از زلف تو جز کفر نخواهم چیزی

گر شود عشق تو ای شوخ به یغما قانع

[Men hem ez-zülf-i tü cüz küfr ne-hâhem çizî

Ger şevved ‘aşk-ı tü ey şûh be-yagmâ kâni’]

{Ey işveli güzel! Aşkın yağmaya kâni olursa ben de senin saçından küfür dışında bir şey istemem.}

سر ز امید ندارم به دروغ تو قسم

غالبم نیستم از عشق به دعوا قانع

[Ser zi-ümmîd ne-dârem be-dürûg-ı tü kase

Gâlibem nîstem ez-‘aşk be-da‘vâ kâni’]

{Senin yalanına ant olsun ki umut peşinde değilim. Gâlib'im, aşktan bir davaya kâni değilim.}

34¹⁵

mefâ ‘îlün/ mefâ ‘îlün/ mefâ ‘îlün/ mefâ ‘îlün

از ان بلبلان خواندم دم کلبانگ آدابم

ز رنگ گل فروزان می شود قندیل محرابم

[Ez-ân-ı bülbülân hândem dem-i gülbâng-i âdâbem

Zi-reng-i gül fûrûzân mî-şevved kandil-i mihrâbem]

{Adap gülbangımın nağmesini/ demini bülbüller için okudum. Mihrabımın kandili gül rengiyle aydınlanır.}

نوای قلقلی از شیشهٔ قلیون دیگر نی

ز قحط جام عشرت در میان آتش و آبم

[Nevâ-yı kulkulî ez-şîşe-i kalyûn dîger nî

Zi-kaht-ı câm-ı ‘işret der-miyân-ı âteş ü âbem]

{Sürahi nağmesi nargile şişesinden farklı değil. Eğlence kadehinin kıtlığı yüzünden su ve ateş arasında kaldım.}

سرایا شعله است و سرد خیزد دود آه من

گل داغم ز آب چشمهٔ کافور سیرابم

[Ser-â-pâ şu ‘le’est ü serd hîzed dûd-ı âh-ı men

Gül-i dâgem zi-âb-ı çeşme-i kâfûr sîrâbem]

{Ahımın dumanı baştan başa soğuk alev olup yükselir. Yara gülüyüm, kafur çeşmesinin suyuna doymuşum.}

به بزمم کشت زهد خشک برق خرمن مستی

چو یاقوتم که موج شعله دارد عالم آبم

[Be-bezmem kişt zühd-i huşk berk-i harmen-i mesti

Çü yâkûtem ki mevc-i şu ‘le dâred ‘âlem-i âbem]

{Sarhoşluk harmanının yıldırımını, meclisime kuru sofuluk ekti. Yakut gibiyim, şaraplı eğlencemin alevden dalgası var.}

15 Bu gazel, Reisülküttâb Ârif Efendi Divanı'ndaki "نیاید در حرم بوی ریا از شرع آدابم & به عطر می فروزان می شود قندیل محرابم" matlahı gazele naziredir (Kiremitci 2015: 56-57).

به یاران جوهری با دشمنان هم خنجری دارم

مگر مرآت فولادم که از کس رو نمی تابم

[Be-yârân cevherî bâ-düşmenân hem hançerî dârem
Meger mir'ât-ı fûlâdem ki ez-kes rû nemî-tâbem]

{Dostlara cevherim, düşmanlara hançerim var. Galiba çelik ayna gibiyim, kimseden yüz çevirmiyorum.}

جواب آن غزل غالب که گوید عارف عصری

به عطر می فروزان می شود قندیل محرابم

[Cevâb-ı ân gazel **Gâlib** ki gûyed Ârif-i 'asrî
Be-'itr-ı mey fûrûzân mî-şevved kandîl-i mihrâbem]

{Ey Gâlib! Bu, zamanın Ârif'inin söylediği "Mihrabımın kandili, şarabım güzel kokusuyla yanar" gazeline naziredir.}

35

mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün

ای من فدای غمزه تیرافکنت شوم

قربان چشم خسته جادو فنت شوم

[Ey men fedâ-yı gamze-i tîr-efkenet şevem
Kurbân-ı çeşm-i haste-i câdû-fenet şevem]

{Ey sevgili! Ok atan kıyabakışına feda olurum! Büyücü kadar usta baygın gözüne kurban olurum.}

فانوس شیشه دلم ای ماه نشکنی

تا پرده دار شمع رخ روشنت شوم

[Fânûs-ı şîşe-i dilem ey mâh neşkenî
Tâ perde-dâr-ı şem'-i ruh-ı rûşenet şevem]

{Ey dolunay! Gönül şişemin fanusunu kırma da parlak yanağımın mumuna perde çekebileyim.}

کی باشد ان که بشکفدم غنجه امید

گل می کند جمال تو من گلشنت شوم

[Key bâşed ân ki bişkûfedem gonca-i ümîd
Gül mî-küned cemâl-i tü men gülşenet şevem]

{Umut goncam ne zaman açılacak? Senin yüzün gül açıyor, ben de gülşenin olayım.}

آیینه درون به کف ناوری که تا

حیران عاشقانه نگه کردنت شوم

[Âyîne-i derûn be-kef nâverî ki tâ
Hayrân-ı 'âşîkâne nîgeh kerdenet şevem]

{Sana âşikça bir hayranlıkla bakmak istesem de gönül aynasını eline almıyorsun.}

ای چشم مست پیش من انداز تیغ ناز

غالب اگر فادات نباشد منت شوم

[Ey çeşm-i mest pîş-i men endâz tîg-ı nâz
Gâlib eger fedât ne-bâşed menet şevem]

{Ey sarhoş göz! Naz kılıcını bana doğru salla! Gâlib sana feda olmuyorsa ben olurum.}

mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün

به دلها چون دهان تنگ یارم نیستم هستم

مأل نقطه موهوم دارم نیستم هستم

[Be-dilhâ çün dehân-ı teng-i yârem nîstem hestem

Me'âl-i nokta-i mevhûm dârem nîstem hestem]

{Sevgilinin dar ağzı gibiyim, gönüllerde yoksam da varım. Belirsiz noktanın mealine sahibim, yoksam da varım.}

مرا دادست فیض بی وجودی نامداربها

مگر عنقای قاف اشتهارم نیستم هستم

[Merâ dâdest feyz-i bî-vücûdî nâm-dârihâ

Meger 'ankâ-yı Kâf-ı iştihârem nîstem hestem]

{Meşhurluklar bana yokluk feyzi vermiştir. Şöhret Kâf'ının ankası olsam gerek, yoksam da varım.}

نبیند سیرچشمی در جهان دلتشنگان از من

چو آب گوهرم پراعتبارم نیستم هستم

[Ne-bîned sîr-çeşmî der-cihân dil-teşnegân ez-men

Çü âb-ı gevherem pür-i'tibârem nîstem hestem

{Gönülden susamışlar dünyada benim gözümün doyduğunu görmezler. İnci parlaklığı gibi itibarla doluyum, yoksam da varım.}

وجودم نیست پیدا گرچه در امکان ذاتی لیک

عرض وش در جواهر آشکارم نیستم هستم

[Vücûdem nîst peydâ gerçi der-imbân-ı zâtî lik

'Arazveş der-cevâhir âşikârem nîstem hestem]

{Zâtî imbân âleminde varlığım görünmez ama cevherlerde araz gibi ortaya çıkarım, yoksam da varım.}

چو بوی پیرهن پیدا نیم در کاربان اما

ضیاء دیده یعقوب زارم نیستم هستم

[Çü bûy-ı pîrehen peydâ neyem der-kârbân ammâ

Ziyâ'-ı dîde-i Ya'kûb-ı zârem nîstem hestem]

{Gömlek kokusu gibiyim, kervanda görünmüyorum ama ağlayan Hz. Yakup'un göz nuruyum, yoksam da varım.}

ز دام رشته قید خودی کردند آزادم

چو شهباز نگه پرواز دارم نیستم هستم

[Zi-dâm-ı rişte-i kayd-ı hodî kerdend âzâdem

Çü şebâz-ı nîgeh pervâz dârem nîstem hestem]

{Beni benlik kaydı ipinin tuzağından kurtardılar. Bakış doğanı gibi uçarım, yoksam da varım.}

تنم از فکر باریک تخیل محو شد غالب

مگر موی میان آن نگارم نیستم هستم

[Tenem ez-fıkr-i bârîk-i tahayyül mahv şüd **Gâlib**

Meger mûy-ı miyân-ı ân nigârem nîstem hestem]

{Ey Gâlib! Bedenim, ince hayal düşünmekten mahvoldu. O güzelin kılca beli gibi olsam gerek, yoksam da varım.}

37

fe 'ilâtün/ mefâ 'ilün/ fe 'ilün

عشق را من خداست می گویم

هرچه گویم سزاست می گویم

[‘Aşkrâ men Hudâst mî-gûyem

Herçi gûyem sezâst mî-gûyem]

{Ben aşka efendidir diyorum. Ne diyorsam yerinde diyorum.}

جون ندیدم اثر ز آه و فغان

کار عاشق هباست می گویم

[Çün ne-dîdem eser zi-âh u figân

Kâr-ı âşık hebâst mî-gûyem]

{Ah ve çığlıktan eser görmediğim için âşığım işi hebadır diyorum.}

آخر از عجز ترک دعوی را

حاصل مدعاست می گویم

[Âhir ez-‘acz-i terk-i da ‘vîrâ

Hâsıl-ı müdde ‘âst mî-gûyem]

{Sonunda davayı terk ettiğin verdiği acizlikle davanın hâsılını söylüyorum.}

آورم چون بهم دو دست فسوس

پر و بال هماست می گویم

[Âverem çün be-hem dü dest-i füsûs

Perr ü bâl-i hümâst mî-gûyem]

{Hayıflanmanın iki elini birleştirince (buna) umay kanatları diyorum.}

مژه ات تیر و ابروی تو کمان

کج نشینم و راست می گویم

[Müje’et tîr ü ebrû-yı tü kemân

Kec nişînem ü râst mî-gûyem]

{Kirpiğin ok, kaşın yay. Eğri oturup doğru konuşuyorum.}

جوی آورد و رفت بولهوسان

من همین ماجراست می گویم

[Cûy âverd ü reft bü’l-hevesân

Men hemîn mâcerâst mî-gûyem]

{İrmak getirdi, acemiler gitti. Ben bu macerayı söylüyorum.}

قطع کردم سخن بدان غالب

عشق بی انتهاست می گویم

[Kat’ kerdem sühan bedân **Gâlib**

‘Aşk bî-intihâst mî-gûyem]

{Ey Gâlib! Aşkın sonsuz olduğunu söyleyip sözü onunla kesiyorum.}

mef'ûlü/ mefâ'ilü/ mefâ'ilü/ fe'ûlün

نطقی که ز خاطر نبرد ثقلت هوشم

چون ولولۀ طبل گرانست به گوشم

[Nutkî ki zi-hâtır ne-bered siklet-i hûşem

Çün velvele-i tabl-ı girânest be-gûşem]

{Hatırımdan akıl sikletini götürmeyen bir konuşma, kulağıma kös gürültüsü gibi gelir.}

شد خاک وطن گرد یتیمی گهرم را

کردند در آغوش صدف خانه به دوشم

[Şüd hâk-i vatan gerd-i yetimî güheremrâ

Kerdend der-âgûş-ı sadef hânc-be-düşem]

{Vatan toprağı cevherime yetimlik tozu oldu. Omuzumdaki evi istiridyenin kucağında yaptılar.}

یا رب چه کنم قلقل میناست گلوگیر

گر توبه دهد مغبیچه باده فروشم

[Yâ Rab çi künem kulkul-i mînâst gelû-gîr

Ger tevbe dihed mugbeçe-i bâde-fürüşem]

{Ya Rabbi! Ne yapayım, şarap satan meyhaneci çırağım tövbe etse de sırça sürahi boğazımı sıkıyor.}

ازبس ز خودست آتش و آبم ز دگر نیست

چون لعل بدخشی همه در جوش و خروشم

[Ez-bes zi-hodest âteş ü âbem zi-diger nîst

Çün la'l-i Bedahşî heme der-cüş u hurüşem]

{Çokça ateş ve suyum kendiliğinden olup başkasından gelmediği için Bedahşan lali gibi hep coşkunluk ve taşkınlık içindeyim.}

پروانه بزم ادب شمع جمال

جز شعله حسنت می گلرنگ ننوشم

[Pervâne-i bezm-i edeb-i şem'-i cemâlem

Cüz şu'le-i hüsnet mey-i gül-reng ne-nüşem]

{Güzellik mumunun edep meclisindeki pervaneyim. Senin güzelliğinin alevi dışında gül renkli şarap içmem.}

غالب شده خون خانه یاقوت ز رشکم

از فیض دم گریه همان به مه خموشم

[Gâlib şüde hûn hâne-i yâkût zi-reşkem

Ez-feyz-i dem-i girye hemân bih ki hamüşem]

{Ey Gâlib! Yakut ocağı beni kıskanıp kan olmuş. Gözyaşı deminin feyziyle sussam daha iyi.}

39¹⁶*fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlün*

وا کشید آن گل نوخاسته دامان از من

از تو دست ای دل صدچاک گریبان از من

[Vâ keşîd ân gül-i nev-hâste dâmân ez-men

Ez-tü dest ey dil-i sad-çâk girîbân ez-men]

{O yeni açmış gül benden el etek çekti. Ey yüz parça olmuş gönül! El senden yaka benden.}

به خموشی همه غوغا به تکلم همه ناز

لبش آن وقت ندارد که برد جان از من

[Be-hamûşî heme gavgâ be-tekellüm heme nâz

Lebeş ân vakt ne-dâred ki bered cân ez-men]

{Suskunlukta hep kavga, konuşunca hep naz. Onun dudağının canımı alıp götüreceği vakti yok.}

با من آمیزش او الفت شمعست و صباح

نفسی با من و پیوسته گریزان از من

[Bâ-men âmîziş-i û ülfet-i şem'est ü sabâh

Nefesî bâ-men ü peyveste gürîzân ez-men]

{Onun benimle birlikteliği sabah ile mumun yakınlığı gibidir. Bir an benimle olsa da sürekli benden kaçar.}

سلطنتهاست بسی در خم چوگان جنون

حلقه ای بود به انگشت سلیمان از من

[Saltanathâst besî der-ham-ı çevgân-ı cünûn

Halka'î bûd be-engüş-t-i Süleymân ez-men]

{Delilik değneğinin eğri ucunda nice saltanat vardır. Hz. Süleyman'ın yüzüğünde benden bir halka vardı.}

این هم آن پیره‌نی بود که دیدی پر خون

روشنا داشته چشم تو به کنعان از من

[În hem ân pîrehenî bûd ki دیدî pür-hûn

Rûşenâ dâşte çeşm-i tü be-Ken'ân ez-men]

{Senin gözün Kenân'da benimle aydınlandı. Bu da kanla dolu gördüğün gömlekti.}

هیچ پروانه به زنجیر غمت بسته مباد

گشت کردار چو گفتار پریشان از من

[Hiç pervâne be-zencîr-i gamet beste me-bâd

Geşt kerdâr çü güftâr-ı perîşân ez-men]

{Hiçbir pervane senin gamının zincirine bağlı kalmasın. Benim davranışlarım, dağınık sözlere döndü.}

سوختم غالب ازین مصرع جان سوز کلیم

می کشد خار ازین بادیه دامان از من

[Sûhtem Gâlib ezîn mısra'-ı cân-sûz-ı Kelîm

Mî-keşed hâr ezîn bâdiye dâmân ez-men]

16 Bu gazel Kelîm-i Hemedânî Divanı'ndaki "نه همین می رمد آن نو گل خندان از من & می کشد خار درین بادیه دامان از من" matlalı gazele naziredir (Kelîm-i Hemedânî, G. 522, s. 519).

{Ey Gâlib! Kelîm'in can yakan şu mısrasıyla yandım: "Bu çölde, çöl dikenini benden el etek çeker".}

40

mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün

ساقی فسرده گشت دلم که شراب ده

این غنجه را به آتش حلکرده آب ده

[Sâkî füsürde geşt dilem ki şarâb dih

În goncarâ be-âteş-i hal-kerde âb dih]

{Ey sâki! Gönlüm kurudu, şarap ver! Bu goncaya eritici ateşle su ver!}

جام شمرده چیست که طوفان شعله ایم

این دانه شراره به مرغ کباب ده

[Câm-ı şumurde çîst ki tû fân-ı şu 'leim

În dâne-i şerâre be-murg-ı kebâb dih]

{Sayılı kadeh de nedir, alev tufanıyız. Bu kıvılcım tanesini kebab olmuş tavuğa ver!}

ای آه نامه من اشکسته وارسان

اما به دست ناز به صد پیچ و تاب ده

[Ey âh nâme-i men-i işkeste vâ-resân

Ammâ be-dest-i nâz be-sad pîç ü tâb dih]

{Ey ah! Ben kırgın âşîğın mektubunu yerine ulaştır! Ama naz eliyle ve yüz kıvranişla ver!}

بدخوست طفل فتنه مدارایش این بسست

بستان ز دست غمزه به آغوش خواب ده

[Bed-hûst tıfl-ı fitne müdârâyeş in besest

Bistân zi-dest-i gamze be-âgûş-ı hâb dih]

{Fitne çocuğu kötü huylu, onu avutmak için şu yeterli: Kıyabakişın elinden alıp uykunun kucağına ver!}

شاید که مست بنگرد آن چشم حرفگیر

آيينه را ز سرمه کن آب از شراب ده

[Şâyed ki mest bingered ân çeşm-i harf-gîr

Âyînerâ zi-sürme kün âb ez-şarâb dih]

{Sürmeden ayna yap, şaraptan su ver. Belki o laf atıcı göz sarhoşça bakar.}

غالب کجا و کعبه مقصود او کجاست

یا رب تو از خزانه غیث نصاب ده

Gâlib kücâ vü Ka'be-i maksûd-ı û kücâst

Yâ Rab tü ez-hizâne-i gaybeş nisâb dih

{Gâlib nerede, onun maksat Kâbe'si nerede?! Ya Rabbi! Sen ona gaip hazinenden nisap ver!}

41

fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

گر ز سر عشق گفتارست بعد از خامشی

از سخن بالا چه اسرارست بعد از خامشی

[Ger zi-sırr-ı aşk güftârest ba'd ez-hâmuşî

Ez-sühan-bâlâ çi esrârest ba'd ez-hâmuşî]

{Aşk sırrında konuşmak susmaktan sonra geliyorsa sustuktan sonra söz yükseltmenin ne sırrı var!}

از صفا موج نفس نور بصیرت می شود

سرمه آواز بی کارست بعد از خامشی

Ez-safâ mevc-i nefes nûr-ı basîret mî-şevved

Sürme-i âvâz bî-kârest ba'd ez-hâmuşî

{Nefes dalgası safadan basiret nuruna dönüşür. Ses sürmesinin suskunluktan sonra bir etkisi olmaz.}

لفظ قالب را به بالا می کشد روح سخن

صورت عیسی به دیوارست بعد از خامشی

[Lafz-ı kâlebrâ be-bâlâ mî-keşed rûh-ı sühan

Sûret-i 'Îsâ be-dîvârest ba'd ez-hâmuşî]

{Sözün ruhu, kalıbın/ bedeninin lafzını yukarıya çeker. Hz. İsa'nın resmi, sustuktan sonra duvarda asılı kalır.}

پایبند جسم عیسی بود زنجیر نفس

ورنه او افلاک کردارست بعد از خامشی

[Pây-bend-i cism-i 'Îsâ bûd zencîr-i nefes

Verne û eflâk-kerdârest ba'd ez-hâmuşî]

{Nefes zinciri, Hz. İsa'nın bedenine ayak bağıydı. Nitekim o, sustuktan sonra gökyüzüne yükselmiştir.}

این تکرر صحبت احوال نگاهانست و بس

وحدت از توحید بیزارست بعد از خامشی

[În tekerrür sohbet-i ahvel-nigâhânest ü bes

Vahdet ez-tevhîd bizârest ba'd ez-hâmuşî]

{Bu yineleyiş, şaşı bakanların sohbetidir. Yoksa vahdet, suskunluktan sonra tevhitte veya silker.}

هر که شد در خلوت معشوق می داند که چیست

ناز را معنی بسیارست بعد از خامشی

[Her ki şûd der-halvet-i ma'şûk mî-dâned ki çîst

Nâzrâ ma'nî-i bisyârest ba'd ez-hâmuşî]

{Maşuğun halvetinde olan kimse, suskunluktan sonra, nazın birçok manaya sahip olması ne demektir bilir.}

مریم آیینه حیرت چه معنی زاده است

شاهد من طفل گهواره است بعد از خامشی

[Meryem-i âyîne-i hayret çi ma'nî zâde'est

Şâhid-i men tıfl-ı gehvârest ba'd ez-hâmuşî]

{Hayret aynasının Meryem'i ne mana doğurmuş! Benim güzelim, sustuktan sonra beşikteki çocuğa döner.}

کارها آیینه انتاج کار دیگرست

وحی قرآنی بدیدارست بعد از خامشی

[Kârâ âyîne-i intâc-ı kâr-ı dîgerest

Vahy-i Kur'ânî bedîdârest ba'd ez-hâmuşî]

{İşler, bir başka işi neticelendirme aynasıdır. Kuran vahyi, sessizlik sonrası ortaya çıkar.}

لال غم را اتفاق صحبت کوران بلاست
دستم از انگشت بیزارست بعد از خامشی
[Lâl-i gamrâ ittifâk-ı sohbet-i kûrân belâst
Destem ez-engüş bîzârest ba'd ez-hâmuşî]

{Gam dilsizi için körler sohbetine denk gelmek beladır. Elim, suskunluk sonrasında parmaktan usanır.}

از اشارتهای وحدت چون کسی آگاه نیست
نطق ما از نوع تکرارست بعد از خامشی
[Ez-işarethâ-yı vahdet çün kesî âgâh nîst
Nutk-ı mâ ez-nev'-i tekrârest ba'd ez-hâmuşî]

{Kimse vahdet işaretlerinden haberdar olmadığına göre bizim suskunluk sonrası konuşmamız bir tür tekrar olur.}

من که در وقت تکلم کردم عیسی را خموش
هم زبانم نابدیدارست بعد از خامشی
[Men ki der-vakt-i tekellüm kerdem 'Îsîrâ hamûş
Hem-zebânem nâ-bedîdârest ba'd ez-hâmuşî]

{Konuşurken Hz. İsa'yı suspus eden bendenizin, suskunluk sonrası konuşma arkadaşı belli değildir.}

غالب از انفاس روح افزای مولانای روم
این غزل با اهل انکارست بعد از خامشی
[Gâlib ez-enfâs-ı rûh-efzâ-yı Mevlânâ-yı Rûm
În gazel bâ-ehl-i inkârest ba'd ez-hâmuşî]

{Ey Gâlib! Bu gazel, suskunluk sonrası Mevlâna hazretlerinin cana can katan nefeslerinden inkarcılara gelmiştir.}

تا نیندارند کاز فیض نفس کلکم تهیست
نی حکایت ساز اسرارست بعد از خامشی
[Tâ ne-pindârend k'ez-feyz-i nefes kilkem tehîst
Ney hikâyet-sâz-ı esrârest ba'd ez-hâmuşî]

{Kalemim nefes feyzinden mahrum sanılmasın. Ney, sırları sustuktan sonra anlatır.}

42

mefâ 'îlün/ mefâ 'îlün/ mefâ 'îlün/ mefâ 'îlün

دل عارف شود از حسن عالم تاب نورانی
که دریا می شود از پرتو مهتاب نورانی
[Dil-i 'ârif şevved ez-hüsn-i 'âlem-tâb nûrânî
Kî deryâ mî-şevved ez-pertev-i mehtâb nûrânî]

{Ârifin gönlü, dünyayı aydımlatan güzellikle aydınlanır. Nitekim deniz, mehtap ışığıyla aydınlanır.}

نجوم خال با ابروی او لطف دگر دارد
شود از پرتو قندیلها محراب نورانی
[Nücûm-ı hâl bâ-ebû-yı û lutf-ı diger dâred
Şevved ez-pertev-i kandîlhâ mihrâb nûrânî]

{Ben yıldızı onun kaşıyla birlikte daha da bir güzelleşir. Mihrap, kandil ışıklarıyla aydınlanır.}

فزون گشت از خط او شعله عشق اهل سودا را

ز بخت تیره گردد آه آتش تاب نورانی

[Füzûn geşt ez-hat-ı û şu'le-i 'aşk ehl-i sevdârâ
Zi-baht-ı tîre gerded âh-ı âteş-tâb nûrânî]

{Ayva tüyünün çıkmasıyla birlikte âşıkların aşk alevi arttı. Ateş parlaklığındaki ah, kara baht sayesinde ışık saçar.}

زبس غلطیدن دلہای آگہ روشنش کردست

به بحر عشق چون قانوس شد گرداب نورانی

[Zi-bes galtîden-i dilhâ-yı âgeh rûşeneş kerdest
Be-bahr-i 'aşk çün fânûs şüd girdâb nûrânî]

{Nice uyanık gönlün yuvarlanıp alevlendirmesiyle aşk denizindeki girdap fanus gibi aydınlandı.}

بود نرمی دشمن ابلهان را مایه غفلت

که شمع خواب شد از گرمی سنجاب نورانی

[Büved nermî-i düşmen eblehân râ mâye-i gaflet
Ki şem'-i hâb şüd ez-germî-i sincâb nûrânî]

{Düşmanın yumuşaklığı ahmaklar için gaflet sebebidir. Nitekim uyku mumu, sincap yatağın sıcaklığıyla aydınlanır.}

مرا پیداست غالب این سخن از باده و ساغر

شود از برق معنی خاطر بی تاب نورانی

[Merâ peydâst **Gâlib** in sühan ez-bâde vü sâgar
Şevved ez-berk-i ma'nî hâtır-ı bî-tâb nûrânî]

{Ey Gâlib! Benim için şu söz, şarap ve kadehten daha belirgindir: Bitap düşen gönül, mana yıldırımıyla aydınlanır.}

43

mef'ûlü/ mefâ'ilün/ fe'ûlün

نازم به غمت که نازنینی

جایت به دلم که دلنشین

[Nâzem be-gamet ki nâzenînî
Câyet be-dilem ki dil-nişînî]

{Gamına kurban olayım, nazlısın. Yerin gönlümdedir, zira gönlüme yerleşmişsin.}

دیوانه شود به حسنت آدم

پری منشی و حورعینی

[Dîvâne şevved be-hüsnet âdem
Perrî-menişî vü hûr-'aynî]

{Peri yaradılışlı ve huri gözlüsün. İnsan senin güzelliğinle çılgına döner.}

روشن نظرم به دور زلفت

زان روی شها که مه جبینی

[Rûşen-nazarem be-devr-i zülfet
Z'ân rûy şehâ ki meh-cebînî]

{Ey padişah! Ay alınlı olduğun için gözüm senin saçının devrinde aydınlanır.}

چشم تو دلم ربود کاز وی

حیرت ده آهوان چینی

[Çeşm-i tü dilem rubûd k'ez-vey

Hayret-dih-i âhuvân-ı Çînî]

{Gözün gönlümü çaldı. Onun yüzünden Çin ceylanlarını hayrette bırakırsın.}

شاید که دهم به وصلت ایمان

در هجر و بلای جان و دینی

[Şâyed ki dihem be-vaslet î mân

Der-hecr ü belâ-yı cân u dînî]

{Belki ayrılıkta sana kavuşmak için iman veririm. Sen can ve dinin belasısın.}

فکر تو شراب صاف شیراز

غالب تو عجب زین زمینی

[Fikr-i tü şarâb-ı sâf-ı Şîrâz

Gâlib tü 'aceb ki z'în zemînî]

{Ey Gâlib! Düşüncen, Şiraz'ın saf şarabıyken senin bu topraklarda olman ilginç.}

44¹⁷

mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün

ز خطش بوی می بوی گل شب بوست پنداری

سیهمستی بهار سنبل گیسوست پنداری

[Zi-hatteş bûy-ı mey bûy-ı gül-i şeb-bûst pindârî

Siyeh-mestî bahâr-ı sünbül-i gîsûst pindârî]

{Onun ayva tüyünden gelen şarap kokusunu şebboy kokusu sanırsın. Saçı sümbülünün baharı, körkütük sarhoşluktur sanırsın.}

شراب بوسه از لبهای خونخوار است منظورم

بیاض دیده ام گلبرگ شفتالوست نداری

[Şarâb-ı bûse ez-lebhâ-yı hûn-hârîst manzûrem

Beyâz-ı dîde'em gül-berg-i şeftâlûst pindârî]

{Kan içici dudaklardan öpücük şarabı görüyorum. Gözümün akı, şeftali çiçeği yaprağıdır sanırsın.}

زیس صحرای وحشت موج الفت می زند امشب

رمیدنهای مجنونش رم آهوست پنداری

[Zi-bes sahrâ-yı vahşet mevc-i ülfet mî-zened imşeb

Remîdenhâ-yı Mecnûneş rem-i âhûst pindârî]

{Bu gece vahşet bozkırından o kadar çok yakınlık dalgası vuruyor ki o bozkırın Mecnûn'unun ürkmelerini ceylan ürkmeleri sanırsın.}

دماغ از پیچش موی دماغ ازبس که شد باریک

ره آمدش اندیشه ام یک مویست پنداری

[Dimâg ez-pîçiş-i mûy-ı dimâg ez-bes ki şüd bârîk

Reh-i âmed-şüd-i endîşe'em yek mûst pindârî]

17 Bu gazel, Şevket-i Buhârî Divanı'ndaki " ز زلفش دیده من حلقه گیسواست پنداری & به چشم مردمک تخم گل شببوست پنداری " matlâlı gazele naziredir (Şevket-i Buhârî, G. 1154, s. 469-470).

{Dimağ/ Zihin, başımdaki saçın dolanmasından öyle daraldı ki düşüncemin geliş gidiş yolunu tek bir kıldır sanırsın.}

گلی یک مدعا نتواند از گلزار خود چیند

سرشک و آه عاشق محض رنگ و بوست پنداری

[Gülî yek müdde'â netvâned ez-gülzâr-ı hod çined
Sirişk ü âh-ı 'âşık mahz-ı reng ü bûst pindârî]

{Kendi gül bahçesinden bir iddia gülü toplamak mümkün değil. Âşığın ahı ve kanlı gözyaşını renk ve kokunun kaynağı sanırsın.}

چنان زانوی همت می زخم غالب به کوی او

که پیشم کاسه سر کاسه زانوست پنداری

[Çünân zânû-yı himmet mî-zenem **Gâlib** be-kûy-ı û
Ki pîşem kâse-i ser kâse-i zânû'st pindârî]

{Ey Gâlib! Onun semtinde himmet dizini öyle bir yere vuruyorum ki nezdimde kafatası diz yuvarlağıdır sanırsın.}

DİĞER KITA VE NAZMLAR

45 (KIT'A)

fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilün

بر سر آل عبا بنگر چه بگذر از قضا

بعدزین این دست دامان دعا خواهد گرفت

بس که دیدم آن نگارین دست را غالب ز دور

پنجه مژگان من رنگ حنا خواهد گرفت

[Ber-ser-i Âl-i 'Abâ binger çi bûgzer ez-kazâ

Ba'dezîn in dest-i dâmân-ı du 'â hâhed girift

Bes ki dîdem ân nigârîn destrâ **Gâlib** zi-dûr

Pençe-i müjgân-ı men reng-i hinâ hâhed girift]

{Ey Gâlib! Ehl-i Beyt'in başlarından neler geçtiğine bir bak! Bundan sonra bu dua eteğinin ucu tutulacak. O işlemeli eli uzaktan öyle çok gördüm ki artık kirpiğimin eli kına rengi alacak.}

46 (NAZM)

mef'ûlû/ mefâ 'ilün/ mef'ûlû/ mefâ 'ilün

از پیک صبا ناگه بشنیده ام آهنگی

صد رنگ گشایشهاست در غنجه دلتنگی

خوشر ز بهارنست با خرمن گلهايش

یک ساغر بی رنگی در مجلس یکرنگی

[Ez-peyk-i sabâ nâgeh bişnîde'em âhengî

Sad reng-i güşâyîşhâ'st der-gonca-i dil-tengî

Hoşter zi-bahârânest bâ-harmen-i gülhâyeş

Yek sâgar-ı bî-rengî der-meclis-i yek-rengî]

{Ansızın tan yeli habercisinden bir ahenk işittim. Gönlü dar goncada yüz açılış rengi vardı. Güllerinin harmanıyla ilkbaharlardan daha hoştur. Samimiyet meclisinde bir gösterişsizlik kadehidir.}

47 (NAZM)

mefâ'ilün/ fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe' ilün

دم طرب طرب آمد ترانه باید جست

ز غصهای زمانه کرانه باید جست

کنون که گنج صباحت ز سینه ات بگشود

به بوسه دادن عاشق بهانه باید جست

[Dem-i tarab tarab âmed terâne bâyed cüst

Zi-gussahâ-yı zamâne kerâne bâyed cüst

Künûn ki genc-i sabâhat zi-sîne'et bügşûd

Be-bûse dâden-i 'âşık bahâne bâyed cüst]

{Mutluluk zamanı eğlence geldi, şarkı aramak gerek. Zamane dertlerinden çıkış aramak gerek. Göğsünden güzellik hazinesini açtığın bugün, âşığa buse vermen için bahane aramak gerek.}

48 (NAZM)

mefâ'ilün/ fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe' ilün

ز سوز دل اگر آهی گذر کند چه شود

به نور عارض ماهی اثر کند چه شود

تغافل عادت شیرین لبان بود لیکن

اگر شهبی به گدایی نظر کند چه شود

[Zi-sûz-ı dil eger âhî güzer küned çi şeved

Be-nûr-ı 'ârız-ı mâhî eser küned çi şeved

Tegâfûl 'âdet-i şîrîn-lebân büved lîkin

Eger şehî be-gedâyî nazar küned çi şeved]

{Gönül yanışından bir ah geçerse ne olur? Bir ayın yanağındaki parlaklığa etki ederse ne olur? Umursamazlık tatlı dudaklıların âdetidir ama bir padişah bir dilenciye baksa ne olur?}

49 (KIT'A)

fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün

آدم با امید و بیم هزار

بخدا و رسول خیری کن

ای خداوند فیض بخش جهان

گل ما را گشا و خیری کن

[Âmedem bâ-ümîd ü bîm-i hezâr

Be-Hudâ vü Resûl hayrî kün

Ey hudâvend-i feyz-bahş-ı cihân

Gül-i mârâ güşâ vü hayrî kün]

{Ey dünyaya feyiz bağışlayan efendim! Bin korku ve umutla geldim, Allah ve Hz. Peygamber aşkına bir hayır işle! Gülümüzü aç da bir hayır işle!}

50 (KIT'A)

fe'îlâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün

آفرین بر روان شیخ عطار

که سخنهای مشک بو گفتست

از ره جان و منزل جانان

هرچه گفتست بس نکو گفتست

[Âferin ber-revân-ı Şeyh 'Attâr

Ki sühanhâ-yı müşk-bû güftest

Ez-reh-i cân u menzil-i cânân

Herçi güftest bes nikû güftest]

{Misk kokulu sözler söyleyen Şeyh Attâr'ın canına rahmet! Can yolu ve canan menziline her ne söylediye iyi söylemiş.}

51 (NAZM)

fe'ûlün/ fe'ûlün/ fe'ûlün/ fe'ûl

کنم کشف سر گر ترا باورست

چه سری که با دین حق رهبرست

ز شمس و ز منلا شوم ترجمان

کرامت محمد کرم حیدرست

[Künem keşf-i sır ger türâ bâverest

Çi sırrî ki bâ-dîn-i hak reh-berest

Zi-Şems ü zi-Monlâ şevem tercemân

Kerâmet Muhammed kerem Hayderest]

{Eğer inanırsan sana bir sır açayım, hem de ne sır, hak dine rehber. Şems ve Mevlânâ'dan tercüman olayım: Keramet Hz. Muhammed, kerem Hz. Ali'dir.}

52 (KIT'A)

fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'ilün

نو قماشی که برای کمرم داد شهی

غنجهایش همه زرین نما غالیه بوست

گفتمش ای چمن ناز چه گلهايش اين

زیر لب خنده زنان گفت گل شفتالوست

[Nev kumâşî ki berây-ı kemerem dâd şehî

Goncahâyeş heme zerrîn-nümâ gâliye-bû'st

Güfemeş ey çemen-i nâz çi gülhâyeş in

Zîr-i leb hande-zenân güft gül-i şeftâlû 'st]

{Padişahın belim için verdiği yeni kumaşın goncaları hep altın görünümlü ve misk kokulu. “Ey naz çimeni! Bu hangi çiçekler?” deyince bıyık altından gülümseyerek “şeftali çiçeği” dedi.}

53 (KIT'A)

fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün

قطعه من که نوشتی به میان آور وی

چون گل آن کمر ناز گلش حسرت بوست

رفت ده سال و نیامد که دریغا بازی

یا رب آن غنچه زیبا چه گل شفتالوست

[Kıt'a-i men ki nüviştî be-miyân âver vey

Çün gül-i ân kemer-i nâz güleş hasret-bû 'st

Reft deh sâl ü neyâmed ki dirîgâ bâzî

Yâ Rab ân gonca-i zîbâ çi gül-i şeftâlû 'st]

{Yazdığım kıtamı bele/ ortaya getir! Zira o naz kemerinin gülü hasret kokuludur. On yıl geçti ve ne yazık ki bir kez olsun gelmedi. Acaba o güzel gonca, hangi şeftalinin çiçeği!}

RUBAİLER

54

مشتاق برای ما شتابان آمد

از داغستان چو سیل جوشان آمد

در شهر محرم به دو چشم گریان

یاران آمد مگو که باران آمد

Müştâk berây-ı mâ şitâbân âmed

Ez-dagsitân çü seyl cûşân âmed

Der-şehr-i Muharrem be-dü çeşm-i giryân

Yârân âmed me-gû ki bârân âmed

{Müştâk bizim için aceleyle geldi. Dağıstan'dan/ Dağlıktan sel gibi coşarak geldi. Muharrem ayında yağmur yağdı deme, iki gözü yaş içinde dostlar geldi.}

55

امروز مگر عشق به طغیان آمد

با غم زده ای ز چرخ گریان آمد

کف بر لب و زنجیر به گردن پر جوش

مشتاق به ما چو سیل طوفان آمد

İmrûz meger 'aşk be-tugyân âmed

Bâ-gam-zede'î zi-çarh giryân âmed

Kef ber-leb ü zencîr be-gerden pür-cûş

Müştâk be-mâ çü seyl-i tûfân âmed

{Galiba bugün aşk coşarak geldi. Bir gamıyla birlikte gökyüzünden ağlayarak geldi. Müştâk eli ağzında, zinciri boynunda, tufan seli gibi bize geldi.}

56

زین چند سخن که مایهٔ یک نفس است

صد گونه به شاعران عالم هوس است

مطلوب دگر نیست مرا ز اهل نظر

فهمیدن شعر من تحسین بس است

[Z'in çend sühan ki mâye-i yek nefesest

Sad gûne be-şâ'irân-ı 'âlem hevesest

Matlûb diger nîst merâ zi-ehl-i nazar

Fehmîden-i şî'r-i men tahsîn besest]

{Kaynağı tek nefes olan şu birkaç sözden dünya şairlerine yüz türlü heves vardır. Basiret sahiplerinden farklı bir isteğim yok. Şiirimin anlaşılması övgü olarak yeter.}

57

شوکت که دم از خیال در طوران زد

موج هنرش غوطه به هندوستان زد

کشتی سخن به خشکی بی مغزان

در روم کنون غالب سرگردان زد

[Şevket ki dem ez-hayâl der-Tûrân zed

Mevc-i hünereş gavta be-Hindûstân zed

Keştî-i sühan be-huşkî-i bî-magzân

Der-Rûm künûn **Gâlib**-i ser-gerdân zed]

{Turan'da hayalden dem vuran Şevket-i Buhârî'nin hüner dalgası Hindistan sahillerine ulaştı. Bugün de Anadolu'da başı dönmüş/ âşık Gâlib'in söz gemisi idraksizler karasına vurdu.}

58

از چشمهٔ چشمم آب دادند مرا

وز خون دلم شراب دادند مرا

غم نیست اگر شوم پریشان خاطر

زلف تو به جای خواب دادند مرا

[Ez-çeşme-i çeşmem âb dâdend merâ

V'ez-hûn-ı dilem şarâb dâdend merâ

Gam nîst eger şevem perîşân-hâtır

Zülf-i tü be-cây-ı hâb dâdend merâ]

{Bana gözümün çeşmesinden su, yüreğimin kanından şarap verdiler. Hatırım darmadağın olsa da sorun değil, bana uyku yerine senin saçını verdiler.}

59

گر بر در کعبه بتپرست آمده ای

به زانکه حریف خودپرست آمده ای

سر بر قدم شکسته بندان آور

دریاب درست آ که اشکست آمده ای

[Ger ber-der-i Ka'be büt-perest âmede'î

Bih z'ân ki harîf-i hod-perest âmede'î

Ser ber-kadem-i şikeste-bendân âver

Der-yâb dürüst â ki şikest âmede'î]

{Kâbe'nin kapısına putperest gelmen, kendini beğenmiş birisi olarak ortaya çıkmandan iyidir. Kırık dökük gelmişsin, gel de kırıklık tedavi edenlerin ayağına kapanıp sağlamlaş!}

60

آداب محمدست و ارکان علی

قرآن محمدست و برهان علی

شد مظهر اسرار محمد منلا

بنمود ز نور شمس یزدان علی

[Âdâb Muhammedest ü erkân 'Alî

Kur'ân Muhammedest ü burhân 'Alî

Şüd mazhar-ı esrâr-ı Muhammed Monlâ

Bünmûd zi-nûr-ı Şems-i Yezdân 'Alî]

{Adap Hz. Muhammed, erkan Hz. Ali'dir. Kurân Hz. Muhammed, delil Hz. Ali'dir. Mevlâna, Hz. Muhammed'in sırlarına mazhar olup Hz. Ali de Allah dostu Şems'in nurundan gösterdi.}

61

از بزم تو زود ایستادم رفتم

با تیغ فراق بوسه دادم رفتم

من رفتم و اغیار به تو ماند دریغ

ایمان به کف دیو نهادم رفتم

[Ez-bezm-i tü zûd îstâdem refthem

Bâ-tîg-ı firâk bûse dâdem refthem

Men refthem ü agyâr be-tü mând dirîğ

Îmân be-kef-i dîv nihâdem refthem]

{Senin meclisinden çabucak kalkıp gittim. Ayrılık kılıcına buse verdim gittim. Ben gittim ve rakipler seninle kaldı, yazık! İmanı şeytanın avucuna bırakıp gittim.}

EBYÂT-I MÜTEFERRİKA

62

mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün

به تسبیح بهار آرایه گلزار احسانش

به کف صد دانه مرجان دارد ارغوان اینجا

[Be-tesbîh-i bahâr-ârâyî-i gülzâr-ı ihsâneş
Be-kef sad dâne-i mercân dâred erguvân încâ]

{Onun ihsan gülşenin bahar süsleyicilik tespahiyle burada erguvanın elinde yüz mercan tanesi var.}

63

mef'ûlü/ mefâ 'ilü/ mefâ 'ilü/ fe'ûlün

تقریر محبت به تو نوشتم و گفتم

ناگفته بدانی و نوشته بخوانی

[Takrîr-i muhabbet be-tü nenviştem ü güftem
Nâ-güfte bi-dânî vü nenvişte bi-hânî]

{Aşk söylencesini sana yazmadım ve söylemedim. Söylemeden bilesin, yazmadan okuyasın.}

64

fe 'ilâtün/ mefâ 'ilün/ fe 'ilün

گویمت آنچه کار درویشست

صلح با جمله جنگ با خویشست

[Gûyemet ânçi kâr-ı dervîşest
Sulh bâ-cümle ceng bâ-hîşest]

{Dervîşin işini sana söyleyeyim: Herkesle barışıp kendisiyle/ nefsiyle savaşmak.}

65

fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilün

آشنای معنی بیگانه گشتن مشکست

زانکه معنی گفتن و بیگانه گفتن باطلست

[Âşinâ-yı ma'nî-i bîgâne geşten müşkilest
Z'ân ki ma'nî güften ü bîgâne güften bâtilest]

{Bilinmedik manaya aşina olmak zordur. O yüzden anlam söyleyip de bilinmedik (anlam) söylemek batıldır.}

66

mef'ûlü/ fâ 'ilâtü/ mefâ 'ilü/ fâ 'ilün

ابرو و زلف و غمزه و مژگان و روی و خط

تیغ و کمند و ناوک و ترکش آتش باروت

[Ebrû vü zülf ü gamze vü müjgân u rûy u hat
Tîg u kemend ü nâvek ü terkeş âteş barut]

{Kaş kılıç, saç kement, kıyabakış ok, kirpik sadak, yüz ateş ve ayva tüyü baruttur.}

67

mefâ'ilün/ fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün

به چارمیخ انالحق زدند عیسی را

دمی که یاد صنم بود در لب منصور

[Be-çarmîh-ı ene'l-Hak zedend 'İsîrâ

Demî ki yâd-ı sanem bûd der-leb-i Mansûr]

{Mansur'un dudağında put zikri varken Hz. İsa'yı "Ben Hakk'ım" çarmihına gerdiler.}

68

fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

حسن یوسف را به زندان آورد علمش به تخت

آیتست از مصحف حکمت مگو رؤیاست این

[Hüsn Yûsufâ be-zindân âvered 'ilmeş be-taht

Âyetest ez-mushaf-ı hikmet me-gû rü'yâ'st in]

{Hz. Yusuf'u güzelliği zindana ilmi de tahta götürdü. Bu hikmet mushafından bir ayettir, rüya deme!}

69

fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

جرم خس در گردن موجست در بحر کرم

شوخی مهمان ز لطف طبع صاحب خانه است

[Cürm-i has der-gerden-i mevcest der-bahr-i kerem

Şûhî-i mihmân zi-lutf-ı tab'-ı sâhib-hâne'est]

{Cömertlik denizinde çörçöpün günahı dalganın boynundadır. Misafirin küstahlığı, ev sahibinin yumuşak yüzlülüğünden ileri gelir.}

70

mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ fe'ülün

دل از دلبر دمی غافل نباشد

اگر دلبر نباشد دل نباشد

[Dil ez-dilber demî gâfil ne-bâşed

Eger dilber ne-bâşed dil ne-bâşed]

{Gönül bir an bile dilberden gafil olmaz. Dilber olmazsa gönül olmaz.}

71

fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün

من و آسودگی سایه راحت هیهات

طالع تیره و خورشید سعادت هیهات

[Men ü âsûdegî-i sâye-i râhat heyhât

Tâlî'-i tîre vü hurşîd-i sa'âdet heyhât]

{Ben nerede, rahat gölgede dinlenmek nerede! Kara baht nerede, mutluluk güneşi nerede!}

72

mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün

بر محمدست چو ایجاد کائنات

خون حسین موجب اعدام عالمست

[Behr-i Muhammedest çü icâd-ı kâ'inât
Hûn-ı Hüseyin mûcib-i i'dâm-ı âlemest]

{Kâinat Hz. Peygamber için yaratıldığına göre Hz. Hüseyin'in kanı da âlemin yok olma sebebidir.}

73

mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün

که آموزد ادای نطق آن چشم سخن گو را

که سازد مهد عیسی در حرم محراب ابرو را

[Ki âmûzed edâ-yı nutk ân çeşm-i sühan-gûrâ
Ki sâzed mehd-i 'Îsî der-Harem mihrâb-ı ebrûrâ]

{O söz söyleyici göze konuşma edasını kim öğretiyor! Harem'de kaş mihrabını Hz. İsa'nın beşiği yapan kim!}

74

mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün

ای روی آتشین ترا سوز و تاب آب

ورد رخ تو خورده مگر از شراب آب

[Ey rûy-ı âteşin-i türâ sûz u tâb-ı âb
Verd-i ruh-ı tü horde meger ez-şarâb âb]

{Ey ateşten yanağıyla suyu yakıp yandıran sevgili! Galiba senin yüzünün gülü şaraptan su almış.}

75

mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ fe'ûlün

الهی کار و بارم را تو بگشای

به جبریل هدایت وحی فرمای

[Îlâhî kâr u bâremrâ tü büğşây
Be-Cibrîl-i hidâyet vahy fermây]

{Ya Rabbi! Sen benim işimi gücümü aç! Doğru yol Cebrâil'ile vahiy buyur!}

76

fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

لالهای داغ آب از برف بری خورده است

نوبهاران جنون از نشئه دی ماه است

[Lâlehâ-yı dâg âb ez-berf-i berrî horde'est
Nev-bahârân-ı cünûn ez-neş'e-i Dey-mâh'est]

{Yara laleleri, iyilik karından su almıştır. Çılgınlık baharları, Aralık ayının neşesiyle olur.}

77

mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün

زبان بستم خموشی در لبم بالید گویا شد

زبس لفظم ز چشم خلق پنهان گشت معنی شد

[Zebân bestem hamûşî der-lebem bâlîd gûyâ şüd

Zi-bes lafzem zi-çeşm-i halk pinhân geşt ma'nâ şüd]

{Dil bağladım/ Sustum, suskunluk dudağımda büyüyüp konuşmaya başladı. Nice kelimem halkın gözünden gizlenip manaya döndü.}

78

mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün/ fe 'ûlün

رخت دیدم چه گویم شام هجران

کلام اللیل یمحوه النهار

[Ruhet dîdem çi gûyem şâm-ı hicrân

Kelâmu 'l-leyl yemhûhu 'n-nehâre]

{Yanağımı gördüm, ayrılık gecesinden ne bahsedeyim! Gece sözü, gündüzü mahveder.}

79

fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilün

شرحه گر ژنگ محبت ریخت جرم داغ نیست

آنچه بگذشت از زبان ما ز گوش ما مپرس

[Şerha ger jeng-i muhabbet riht cürm-i dâğ nîst

Ânçi bûgzeşt ez-zebân-ı mâ zi-gûş-ı mâ me-purs]

{Yara yarığı aşk pası döktüyse bunda yaranın suçu yok. Dilimizden geçeni kulağımızdan sorma!}

80

fe 'ûlün/ fe 'ûlün/ fe 'ûlün/ fe 'ûl

دلیری مکن با دلیران حق

تو موشی کجایی ز شیران حق

[Dilîrî me-kün bâ-dilîrân-ı Hak

Tü mûşî kücâyî zi-şîrân-ı Hak]

{Allah dostlarıyla yenişmeye çalışma! Sen faresin, Allah aslanlarından nasıl olacaksın!}

81

fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilün

بس که از دوری پریشان گشت باغ عیش من

دود آهم سبزه بیگانه می آید برون

[Bes ki ez-dûrî perîşân geşt bâğ-ı 'ayş-ı men

Dûd-ı âhem sebze-i bîgâne mî-âyed birûn]

{Eğlence bahçem ayrılık yüzünden öyle perişan oldu ki ahımın dumanı ayırık otu çıkarıyor.}

82

fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlün

تا بگیسوی شکن در شکنش دل ندهی

بر تو روشن نشود راز به خود پیچیدن

Tâ be-gîsû-yı şiken-der-şikeneş dil ne-dihî

Ber-tü rûşen ne-şevêd râz-ı be-hod pîçîden

{Onun kıvrım kıvrım büklüm büklüm saçına gönül vermedikçe kendi kendine dolanma sırrını anlayamazsın.}

83

fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlün

گرچه هر ذره ز خورشید شود سیر ولی

ذره ای نیست که خورشید شود لقمه او

[Gerçi her zerre zi-hurşîd şevêd sîr velî

Zerre'î nîst ki hurşîd şevêd lokma-i û]

{Her zerre güneşle doygunluğa erişiyor olsa da güneşi lokma edinmeyen bir zerre yoktur.}

84

mef'ûlû/ fâ'îlâtü/ mefâ'îlü/ fâ'îlün

دنیا اگرچه پیره زن پرنگار بود

اکنون عجوزتر شد و پیرایه اس نماند

[Dünyâ egerçi pîrezen-i pür-nigâr büved

Eknûn 'acûzter şüd ü pîrâye'eş ne-mând]

{Dünya süslü püslü bir kocakarı olabilir ancak şimdi daha da yaşlandı, süsü püsü kalmadı.}

85

fe'îlâtün/ mefâ'îlün/ fe'îlün

هر کرا سر به از کلاه بود

بر سر او کله گناه بود

[Her kirâ ser bih ez-külâh büved

Ber-ser-i û küleh günâh büved]

{Başını külahtan daha üstün tutan kimsenin başına külah takması günahtır.}

86

mef'ûlû/ mefâ'îlü/ mefâ'îlü/ fe'ûlün

اشکم خبر از پرتو رخسار ندارد

این ژاله به خورشید سر و کار ندارد

[Eşkem haber ez-pertev-i ruhsâr ne-dâred

În jâle be-hurşîd ser ü kâr ne-dâred]

{Gözyaşımın yanak ışığından haberi yok. Bu çiy tanesinin güneşle ülfeti yok.}

FERD

87

چون موی زلف یار سفر در وطن کنم

[Çün mûy-ı zülf-i yâr sefer der-vatan künem]

{Sevgilinin saçığı gibi, vatanda yolcuym.}

Sonuç

Şeyh Gâlib'in Farsça şiirleri, Farsça söyleyişteki yetkinliğini gösteren örnekler olup şairin edebî kişiliğiyle ilgili yapılacak değerlendirmeler için faydalı veriler içerir. Mevlevilik anlayışı ve Hint üslubunun getirdiği birikimi bu şiirlerine ustalıkla yansıtan şair, Türkçe şiirlerinde görülen girift yapıları Farsça şiirlerinde de kullanmıştır. Gâlib'i Gâlib yapan etkenlerin daha iyi anlaşılması için bu şiirler bilhassa nazire geleneği çerçevesinde ele alınmıştır.

Şeyh Gâlib'in Farsça şiirlerindeki anlam dünyası, Türkçe *Dîvân ve Hüsn ü Aşk*'ı yazarken yararlandığı birikimi görmek açısından önemlidir. Gâlib, Farsça şiirlerinde geleneksel Türk Farsçası kullanmış, bir diğer deyişle Farsça şiir yazan diğer Türk şairlerin yolundan gitmiştir. Kelimeleri bir araya getirirken şiir dilinin devrik yapısına rağmen belirli bir simetri gözetmiş, Hint üslubuna bağlı lafız ve hayal zorlamaları olsa da kendine has üslubuyla yetkin örnekler ortaya koymuştur. Mevlevilik kültürünün getirdiği Farsça söyleme anlayışını hürmet boyutundan daha öteye taşımış, Hint üslubunda örnek aldığı üstat şairler gibi söyleyip yazma gayretine girişerek bunda başarılı olmuştur. Özellikle Şevket-i Buhârî'ye olan nazireleri, Türkistan kökenli bu şairden ne kadar etkilendiğini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Mevlevilik ve ateş imajına bağlı kullanımlarıyla birlikte alışılmamış bağdaştırmaları öne çıkarması, Türkçe şiirlerindeki anlayışı Farsça şiirlerinde de gözetmesinin bir sonucudur.

Kaynakça

- Değirmençay, Veyis (2013), *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Gürer, Abdülkadir (1993), "Şeyh Gâlib Dîvânı (İnceleme-Metin)", Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, LXXV+ 770 s.
- Horata, Osman (2007), "Son Klasik Dönem (1700-1800) Şiir", *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. 2 (4 cilt), Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İbrâhîmî, Dâvûd (2022), "Kelîm-i Kâşânî", *DİA*, c. 25, İstanbul: TDVY, s. 212.
- Kalkışım, M. Muhsin (2010), "Şeyh Gâlib", *DİA*, c. 39, İstanbul: TDVY, s. 54-57.
- Kalkışım, Muhsin (1992), "Şeyh Gâlib Dîvânı", Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, XI+636 s.
- Kelîm-i Hemedânî, *Dîvân-ı Ebû Tâlib Kelîm-i Hemedânî*, (haz. Muhammed Kahramân), Meşhed: Müessese-i Çâp u İntişârât-ı Âsitân-ı Kuds-i Razavî, 1369.
- Kiremitçi, Hamza (2015), "Reisülküttab Mehmed Ârif Dîvânı", Yüksek Lisans Tezi, Ordu: Ordu Üniversitesi, XI+96 s.
- Kurtuluş, Rıza (2020), "Muhteşem-i Kâşânî", *DİA*, c. 31, Ankara: TDVY, s. 77-78.
- Muhteşem-i Kâşânî, *Dîvân-ı Muhteşem-i Kâşânî*, Gencûr (www.ganjoor.net), erişim linki: <https://ganjoor.net/mohtasham/divan-moh/ghazal-moh/sh315>, erişim tarihi: 04.09.2022.
- Sadikoğlu, S. Cengiz (2008), "Sâib-i Tebrîzî", *DİA*, c. 35, İstanbul: TDVY, s. 541-542.
- Sâib-i Tebrîzî, *Dîvân-ı Sâib-i Tebrîzî*, Gencûr (www.ganjoor.net), erişim linki: <https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh433>, erişim tarihi: 04.09.2022.
- Saraç, M. A. Yekta (2016), *Bursalı Mehmed Tâhîr Osmanlı Müellifleri*, Ankara: TÜBA.

Şafak, Turgay (2019), "Şevket-i Buhârî", *DİA*, Ek cilt 2, Ankara: TDVY, s. 557-558.

Şevket-i Buhârî, *Dîvân-ı Şevket-i Buhârî*, (haz. Sîrûs Şemîsâ), Tahran: İntişârât-ı Firdevs, 1382.

Şeyh Gâlib, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Koleksiyonu NEKTY05531, 229 vr.

Şeyh Gâlib, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi Koleksiyonu 657, 241 vr.

Şeyh Gâlib, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi Koleksiyonu 658, 164 vr.

Yüksel, Sedit (1980), *Şeyh Galip Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.